

Forskningspolitik

Fagbladet for forskning,
høyere utdanning og innovasjon

Fagskolenes rolle

Innhold

- 4** Omkamp om personvernreglar
KJERSTIN GJENGEDAL
- 6** Regjeringen kommer med en ny gjennomgang av instituttsektoren. Får vi en ny politikk?
CARINA HUNDHAMMER
- 8** Twin et Impera
MORITZ WILDBURGER
- 11** **Statistikk:** Hva påvirker forskernes tidsbruk i 2025?
KAJA WENDT OG HEBE GUNNES
- 14** Fagskolene: Fra godt bevart hemmelighet til «juvelen i utdanningssystemet»
LISBET JÆRE
- 18** Senter for innovasjonsforskning ser på hvordan kunnskap og innovasjon endrer våre samfunn
RUNE DAHL FITJAR
- 21** **Statsbudsjettet:** Bevilgninger og satsinger i Forskningsrådets budsjett i 2026
EGIL KALLERUD OG BO SARPEBAKKEN
- 24** Regjeringens forslag til statsbudsjett vil gi en realvekst på 1,8 prosent til FoU i 2026
INGE RAMBERG OG FREDRIK NICLAS PIRO
- 26** Hvordan kan værdien af kunst og humanistisk forskning bedst synliggøres?
CARTER BLOCH, ALAN IRWIN, EVANTHIA KALPAZIDOU SCHMIDT, ANNA VIGSØ PEDERSEN OG AMALIE DUE SVENDSEN
- 28** The Creativity Illusion: Why AI Can Imitate Everything Except the Future
MARK KNELL
- 30** Bättre samverkan om testbäddar krävs för ett bättre innovationsklimat i Norden
KJELL NILSSON OG ANNIKA DAISLEY
- 34** Hellre vilja än veta. Tillståndet för svensk forskning enligt Forskningsbarometern 2025
MATS BENNER OG SVERKER SÖRLIN
- 36** Et blick på spansk kvinneforskning
TONE AGUILAR
- 40** Senior-galaksenes utfordring
PER M. KOCH

Foto: Javad Parsa, NTB

Foto: Pressmaster

Foto: TTStock

Foto: Oleksii Liskovich

Forskningspolitikk

Nr. 4, 2025, 48. årgang
ISSN 0805-8210 (online)
ISSN 0333-0273 (trykt utg.)

Ansvarlig redaktør: Per M. Koch
E-post: fpol@nifu.no
Redaktør Danmark: Carter Bloch
Redaktør Sverige: Mats Benner
Redaksjonssekretær: Annette Nordheim
Redaksjonsutvalg:
Magnus Gulbrandsen, Universitetet i Oslo
Sverker Sörlin, KTH i Stockholm
Tor Paulson, Høgskolen i Innlandet
Linn Meidell Dybdahl, NMBU
Petra Nilsson-Andersen, Digitaliseringsdirektoratet
Randi Søgne, Forskningsrådet
Carina Hundhammer, Universitetet i Oslo

Design: Helge Thorstvedt
Forside: Liudmila Chernetska
Trykk: RK Gruppen
Opplag: 5300
Redaksjon avsluttet: 09.12.2025

Forskningspolitikk utgis av NIFU
Nordisk institutt for studier av innovasjon,
forskning og utdanning,
Postadresse: Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo
Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo
Tlf 22 59 51 00, www.nifu.no

Forskningspolitikk er medlem av Den Norske
Fagpresses Forening og Norsk tidsskriftforening
og redigeres i tråd med Redaktørplakaten.

Forskningspolitikk kommer ut fire ganger i året.
Abonnement på papiirutgaven er gratis og kan fås
ved henvendelse til fpol@nifu.no eller du kan fylle
ut skjemaet på fpol.no/abonner.

Forskningspolitikks hjemmeside:
<http://www.fpol.no>
Forskningspolitikk utgis med støtte fra
Norges forskningsråd.

Forskningspolitikk ønsker artikler, kronikker og
debattinnlegg om forskning, høyere utdanning
og innovasjon. Lengde: normalt under 6500 tegn
uten mellomrom. Henvendelse til fpol@nifu.no
eller redaktøren direkte: 92684552.

Fagskoler og innovasjon

I denne utgavens reportasje om fagskolenes økte anerkjennelse sier Tor Grande, rektor ved NTNU og Universitets- og høyskolerådets styreleder, at han ikke kjenner seg igjen i påstanden om at frontene er steile mellom UH-sektoren og fagskolene.

Det kan han ha rett i. Men dem av oss som har fulgt forsknings-, innovasjons- og utdanningspolitikken over noen tiår, vil nok allikevel mene at dagens politiske berømmelse av fagskolene representerer et betydelig skifte. Jeg jobbet i Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet på 1990-tallet og kan ikke huske at vi noen gang drøftet fagskolenes betydning for innovasjon og økonomisk vekst.

PER M. KOCH,
redaktør

Nå kan man jo innvende at det ikke er så rart, ettersom begrepet «fagskole», slik vi i dag kjenner det, ikke ble til før på 1990-tallet. Loven om fagskoleutdanning trådte ikke i kraft før i 2003. Likevel: Man hadde utdanningsløp både innenfor og bortenfor videre-

gående utdanning, utdanningsløp som sikret elevene eller studentene en praksisnær kompetanse som arbeidslivet etterspurte.

Grunnen til at disse ikke ble sett på som en del av forsknings- og innovasjonspolitikken var at man fortsatt levde i en verden der innovasjon og nyskaping måtte være forskningsdrevet, og disse utdanningene drev definitivt ikke med forskning.

I dag er vi mer oppmerksom på at svært mye av innovasjonen som finner sted er *inkrementell* innovasjon, det vil si mindre endringer i praksis og adferd som til sammen bidrar til løste problemer, økt effektivitet og økonomisk vekst. Her kan fagarbeiderne bidra på lik linje med andre ansatte. De kjenner gjerne produksjonsprosessene bedre enn de som sitter høyere oppe i etasjene.

Ikke noe av dette svekker argumentene for forskning og forskningsdrevet innovasjon. Men det tilsier at vi må utvide vår forståelse av hva innovasjon for nyskaping og omstilling er.

Innovasjon er et resultat av læring. Læring kan hentes fra laboratorier og forskningsprosesser. Men i større grad er læring noe som skjer gjennom praksis på arbeidsplassen. I stedet for å vente på at forskerne skal levere løsninger på bedriftenes og institusjonenes problemer av seg selv – hvilket de sjelden gjør – er det ofte mer effektivt å koble de som til daglig jobber med problemene med forskerne, og på den måten skape team som kan bidra til den læringen bedriften eller institusjonen trenger.

Jeg vil vel mene at det kunne ligge et element av maktkamp og snobberi bak det faktum at man så ofte så bort fra fagutdanningene. Dette er en gammel tradisjon som går helt tilbake til antikkens Hellas, der filosofene (forskerne) så ned på *techne*, det vil si praktisk arbeid, ingeniørkunst og teknologisk utvikling. Den slags var for fattigfolk og slaver. Filosofene jaktet på *episteme* eller kunnskap for kunnskapens skyld.

Den store forskjellen mellom Platons Athen og 1900-tallets Norge var nok at norske universiteter faktisk anerkjente former for *techne* og praksisnær utdanning, men det var kun på utvalgte mannsdominerte områder. Jeg kan huske stolte foreldre som fortalte at nå var deres sønn (det var nesten alltid en sønn på sekstitallet) kommet inn på medisn, Norges handels-høyskole eller Norges tekniske høyskole, og at vedkommende nå kunne se frem til et liv med høy lønn og høy sosial status. Sykepleie eller VVS ga ikke samme kulturelle kapital.

Det kan være at vi nå står overfor et kulturelt skifte der alle praksisnære utdanninger får økt status, ikke på bekostning av akademisk forskning, men som del av et større system for læring og nyskaping.

Tor Grande

Omkamp om personvernreglar

Dersom EU lempar på det digitale personvernet, undergrev dei sitt eige mål om styrka konkurransekraft, meiner den irske personvernforkjemparen Johnny Ryan.

KJERSTIN GJENGEDAL
for Forskningspolitikk

– Det er gode menneskerettslege grunnar til å gjere motstand mot desse endringane, absolutt. Men når endringane heller ikkje oppnår det lovgjevarane vil at dei skal oppnå, så er det eit nyttig poeng å få fram, seier Johnny Ryan.

Ryan er direktør i Irish Council for Civil Liberties (ICCL). Der leier han seksjonen Enforce, som har påteke seg det enorme oppdraget å halde teknologigigantane i øyro og gje demokratiet meir makt over teknologien.

Digitale spelereglar

Nett no er Ryan – saman med ei rekkje organisasjonar som arbeider med menneskerettar, personvern og teknologi – oppteken av EU-kommisjonens forslag til nye digitale spelereglar, den såkalla «digitale omnibussen», som vart lagt fram midt i november.¹

Namnet viser til at kommisjonen føreslår endringar i fleire lover og regelverk som regulerer digital teknologi og kunstig intelligens, mellom anna flaggskipet GDPR (personvernforordninga). Kommisjonen omtalar forslaget som ei forenkling som skal gjere det lettare for bedrifter å etterleve reglane. Men mange organisasjonar, mellom anna vårt eige Forbrukerråd, fryktar at endringane vil uthole hardt tilkjempa personvernrettar.

Ein grunn til at ICCL er opptekne av tematikken, er at dei fleste store amerikanske teknologiselskapa har det europeiske hovudkontoret sitt i Irland, takka vere eit svært generøst skatteregime.

– Det er det EU-medlemslandet der eit internasjonalt selskap har hovudkvarteret sitt, som har ansvaret for å halde oppsyn med at selskapet etterlever regelverket. Så kva Irland gjer, har mykje å seie. Dersom dei viser motvilje mot å etterforske lovbrøt og tvinge selskap til å følgje lova, så bryt

systemet saman.

Ryans seksjon i ICCL heiter Enforce fordi nettopp handheving er ein nøkkel når det gjeld digitale rettar, fortel han.

– Akkurat no er det inga handheving, seier han.²

Bøter til ingen nytte

Tidlegare har Ryan mellom anna jobba med digital marknadsføring og sett korleis folks persondata blir misbrukte i enorm skala i samband med persontilpassa annonser.

– Eg hugsar eg las den ferdige personvernforordninga der det sto noko slikt som at handsaming av persondata skulle skje på ein måte som medverka til det beste for menneskeslekta. Eg tenkte, no kjem vi endeleg til å sjå ei endring!

Personvernforordninga trådde i kraft i 2018. Men ingenting har eigentleg endra seg, meiner Ryan.

– Vi har sett ein del bøter for brot på personvernforordninga, men vi har ikkje sett noka fundamental endring i korleis dei store selskapa brukar folks personopplysingar. Om du tener 100 euro på å bryte lova og må betale ei bot på fem euro, så vil du sjølvsagt halde fram med å bryte lova, illustrerer han.

Ifølgje Ryan har Irland vore motviljug til å skrive ut fleire av desse bøkene, men blitt pressa til det av andre lands tilsynsmyndigheter, til dømes det norske Datatilsynet.

Fryktar utvatning

Mellom endringane EU-kommisjonen foreslår, er at selskap skal få større rom til sjølve å bedømme kva som utgjer personidentifiserande data. Kritikarar fryktar at det vil opne for ei mengd subjektive tolkingar og gjere systemet mindre transparent.

Forslaget opnar også for at sensitive data kan brukast til å trene kunstig intelligens, dersom selskapa meiner det er nødvendig. Endringane i den digitale omnibussen er blitt kritiserte for å i sum flytte datahandtering vekk frå demokratiet og la næringslivet styre seg sjølv.³

Endringane heng saman med EU-kommisjonens uttala plan om å forenkle kvar dagen for næringslivet i eit forsøk på å stimulere til innovasjon og økonomisk vekst.⁴ Planen vart raskt utforma i kjølvatnet av rapporten om sviktande europeisk konkurransekraft, som vart lagt fram av Mario Draghi i september 2024.

Men medisinen er feilslått, meiner Ryan.

Handheving nøkkelen til konkurransekraft

– Når ein ikkje handhevar personvernreglar, gjer ein livet vanskeleg for konkurransetilsyn, medietilsyn og tryggleiksmyndigheter, seier han, og forklarar:

– Med fri tilgang til persondata kan store

JOHNNY RYAN SIN SEKSJON I ICCL HEITER ENFORCE FORDI NETTOPP HANDHEIVING ER EIN NØKKELE NÅR DET GJELD DIGITALE RETTAR.

selskap som Amazon eller Google mangedoble marknadsmakta si ved å ta data, som dei har kunna hauste frå éi grein av forretninga, og bruke dei i andre greiner og dermed utkonkurrere alle andre aktørar berre ved å vere størst, utan dermed å vere best. Det er eit problem for konkurransen.

På same vis, peikar han på, vil nasjonale medie- og datatilsyn, som mellom anna skal slå ned på åtførsbasert nettreklame basert på sensitive personopplysingar, vere heilt avhengige av at det irske datatilsynet først har gjort jobben sin og handheva forbodet i personvernforordninga mot misbruk av slike opplysingar.

Sist, men ikkje minst, blir det stadig samla inn data om europeiske borgarar av selskap med tett band til statar som ikkje nødvendigvis har Europas beste i tankane.

“Kommisjonen omtalar forslaget som ei forenkling som skal gjere det lettare for bedrifter å etterleve reglane”

FOLKS PERSONDATA BLIR MISBRUKTE I ENORM SKALA I
SAMBAND MED PERSONTILPASSA ANNONSER.

“Kommisjonens forslag slik det no står, vil gjere det lettare å trene KI-modellar på sensitive data utan samtykke”

– Ved å ikkje krevje at slike selskap følger europeisk lov, gjer vi våre egne politiske og militære leiarar sårbare. Så vi har fleire lag med lovgjeving som i teorien handlar om ulike ting og som ligg til ulike tilsynsmyndigheiter, men i siste instans kviler dei alle på regelverket rundt personvern, som ikkje blir handheva, seier han.

Difor er ikkje løysinga på europeisk konkurransekraft å lempe på reglane, men å gjennomføre dei, meiner Ryan.

Gjev konkurransefordelar

– Ta berre den nyaste fikse ideen i EU: Kunstig intelligens. Let du kinesiske eller amerikanske selskap samle inn og behandle data som dei vil for å trene sine modellar, så gjev

du dei ein konkurransefordel som ingen europeisk konkurrent vil kunne hamle opp med. Europeisk KI blir ikkje hindra av reglar, men av mangelen på handheving.

Når det er sagt, så er det gode grunnar til å uroe seg for at særleg små og mellomstore bedrifter, som EU-kommisjonen legg spesielt vekt på, kan bli hindra i å hevde seg på grunn av regeljungelen og papirarbeidet dei må navigere i.

– Spesielt dei tyske styresmaktene er opptekne av at Europa kunne få til eit gjennombrot i kunstig intelligens om vi berre ikkje var hindra av reglar om datahandsaming. Og eg sympatiserer med målet, men eg trur tanken er feil.

Ryan peikar på at dei store amerikanske KI-selskapa ignorerer reglane som seier at du ikkje kan ta data samla for eitt føremål og bruke det til eit anna føremål. Kommisjonen sitt forslag slik det no står, vil gjere det lettare å trene KI-modellar på sensitive data utan samtykke.

Ønsker eit modigare Europa

Eit politisk modigare EU kunne, ifølgje Ryan, bryte opp heile den amerikanske KI-industrien berre ved å handheve reglane om føremålsavgrensing. Det ville effektivt hindre at selskap vaks seg så store som Meta eller Google har gjort ved hjelp av fri intern dataflyt, og dermed ville europeiske aktørar kunne konkurrere i same landskapet.

– Ingenting tyder på at vi vil sjå ei slik avgrensing av makt til dei store selskapa gjennom konkurranselovgeving. Det må skje frå datahandteringssida, seier han.

Kommisjonens forslag til nye digitale spelereglar skal dei komande månadane kvernast gjennom det europeiske politiske apparatet. Ryan vonar at dei verste utslaga kan korrigera.

– Vi sluttar oss til organisasjonar som arbeider med å påverke denne prosessen frå ein menneskerettsståstad. Men eg har også samtalar med EU-parlamentarikarar om konkurransekraft. Den politiske pendelen har svinga mot høgre, så no snakkar ein med konservative politikarar, ikkje progressive. Og då må ein snakke eit språk dei forstår. Eg fortel dei at forslaga som ligg på bordet, vil føre til ulempe for deira egne bedrifter, seier han.

¹ <https://bit.ly/3XEuhHV>

² <https://bit.ly/4rBW17f>

³ <https://bit.ly/4aj6fdh>

⁴ <https://bit.ly/4iHrV4Q>

Regjeringen kommer med en ny gjennomgang av instituttsektoren. Får vi en ny politikk?

Norsk instituttsektor sliter med dårlig økonomi og nedbemanning, og dette i en tid der kunnskapen skal tas mer i bruk, og vi må få til mer forskning i privat næringsliv. Nå har regjeringen lansert en ny gjennomgang av instituttsektoren med høringsfrist i februar, og ny revidert strategi skal være klar høsten 2026.

CARINA HUNDHAMMER,
direktør for samfunns- og nærings-
livskontakt, Det matematisk-
naturvitenskapelige fakultet, UiO

I løpet av få år har vi fått en «helhetlig instituttpolitikk», en langtidsplan for forskning og høyere utdanning, og en systemmelding *Sikker kunnskap i en usikker verden* (Meld. St. 14 2024–2025) uten at det har skjedd stort på det instituttpolitiske området. Kan den kommende gjennomgangen føre til at det faktisk blir noe politikk av dette?

Et nytt veiskille i historien

Det er når vi skal omstille oss at vi trenger ny kunnskap. Alle vet vi står midt oppe i en urolig tid, sannsynligvis den mest urolige etter andre verdenskrig. Kunnskapen vi må ha må være både relevant og nær. Vi må sikre Norge forskningsbasert kunnskap for fremtiden, herunder bygge opp en nasjonal evne til å gjøre bruk av kritiske fremtidsteknologier.

Dette veiskillet ligner litt på det landet sto overfor etter andre verdenskrig. Etter krigen ble forskningen et viktig verktøy i oppbyggingen av norsk nærings- og samfunnsliv. Staten investerte i forskning som var mer langsiktig, avlastet stor risiko eller hadde nasjonal interesse. Dette har vært politikken helt frem til i dag.

Sektorprinsippet i norsk forskningspolitikk har gitt departementene ansvar for å bidra til forskning av relevans for eget ansvarsområde: Dette har ført til at mye av forskningsinvesteringene – og med det også instituttene handlingsrom – er priggitt departementenes engasjement for forskning for egen sektor. Er forutsetningene for at instituttene skal kunne bidra til stede?

Hva er formålet med forskningsinstituttene?

Etableringen av forskningsinstituttene kom for fullt etter andre verdenskrig, og de er pr. i dag definert inn i tre ulike kategorier: a) Offentlige institusjoner med FoU, men der forskning ikke er hovedformålet, b) Forskningsinstitutter som får driftsbevilgning

direkte fra departementene, c) Forskningsinstitutter som får grunnbevilgning via Forskningsrådet, både statlige og private.

Forskningsinstituttene som får grunnbevilgning via Forskningsrådet har tydelige retningslinjer de må følge, og et klart formål: «Grunnbevilgningens formål er å sikre en instituttsektor (forskningsinstitutter og forskningskonsern) som kan tilby næringsliv, offentlig sektor og/eller samfunnsliv relevant kompetanse og forskningstjenester av høy internasjonal kvalitet.» Alt burde derfor ligge til rette for at sektoren kan bidra inn i omstillingene vi står ovenfor.

I regjeringens gjennomgang er det viktig å ha en bred nok inngang til at man favner hele formålet. Men er det egentlig mangel på innsikt som har ført til at instituttpolitikken har vært så svak frem til nå?

En målrettet og effektiv instituttpolitikk

Sammen med pandemien i 2020 kom det en *Strategi for helhetlig instituttpolitikk*. Davæ-

case-studier og ikke minst fagevalueringene av de fire arenaene i perioden fra 2014–2018.¹

Dette var et grundig arbeid gjennomført av Forskningsrådet med mål om å skape et godt grunnlag for en ny helhetlig instituttpolitikk, men politikken ble egentlig aldri ble satt ut i livet. Det kan være gode grunner til å trekke frem denne rapporten om *En målrettet og effektiv instituttpolitikk* frem av skuffen igjen.

Et helhetlig forskningssystem

Store samfunnsutfordringer og behov for omstilling krever tverrfaglig samarbeid. I møtet med store kriser må man få til samarbeid på tvers av sektorer, ta forskningen mer i bruk, og sikre økte investeringer fra det private næringslivet. Dette er også noe av det politikerne ønsker seg.

Vi må utvikle en helhetlig forståelse av økosystemet for forskning. I flere av Forskningsrådets utlysninger ser vi da også at rådet anerkjenner behovet for at UH-sek-

“Vi må sikre Norge forskningsbasert kunnskap for fremtiden, herunder bygge opp en nasjonal evne til å gjøre bruk av kritiske fremtidsteknologier”

rende kunnskaps- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim skrev i februar 2020 i sin innledning for strategien følgende: «Samfunnet trenger instituttsektoren for alt den er verdt – nå og i fremtiden! Lykke til videre med forskning av høy kvalitet til nytte for oss alle!»

Det så derfor ut som det endelig skulle komme ny politikk ut av arbeidet som var lagt ned i forkant. Men selv om strategien kom for knappe seks år siden, er det lite å spore i forskningspolitikken som har vært ført etter lanseringen. Dette er litt overraskende, siden det tross alt var etablert et godt kunnskapsgrunnlag for denne strategien. Det omfattet en synteserapport, selvevalueringer,

toren, instituttsektoren og næringslivet går sammen for å løse utfordringer.

I den forskningspolitiske debatten vises det ofte til TRL (Technology Readiness Level). Modellen beskriver en teknologis «modenhet», fra tidlig grunnforskning til bruk i samfunnet. Forskning og forskningsresultater på et lavt TRL-nivå kan over tid ta «TRL-heisen» opp til et piloteringsnivå, noe som igjen skal gi oss verdiskapning i næringslivet og nye arbeidsplasser.

I Norge ser vi «TRL-heiser» i samspillet

¹ De fire arenaene er miljøinstituttene, de teknisk-industrielle instituttene, de samfunnsvitenskapelige instituttene og primærnæringsinstituttene.

FORSKNINGS- OG HØYERE UTDANNINGSMINISTER SIGRUN
AASLAND HAR ANSVAR FOR INSTITUTT POLITIKKEN.

mellom UH-sektoren, instituttsektoren og næringslivet, et samvirke som kan sikre oss et velfungerende forskningssystem. Dette samspillet fungerer godt på mange områder – ikke minst innenfor utviklingen av de muliggjørende teknologiene for det grønne og digitale skiftet.

I tillegg står vi nå foran nye utfordringer med flerbruksteknologier som kan ha både sivil og militær bruk, der samspill med forsvaret bringer en ny sektor inn i det etablerte systemet. Derfor bør forholdene legges til rette for et godt samarbeid i tiden fremover, slik at de forskningsutførende sektorene

sammen kan bidra til god kunnskapsutvikling for nasjonal egenevne.

En helhetlig og målrettet politikk

Det er bra at regjeringen ønsker å foreta en gjennomgang av instituttsektoren og revidere strategien fra 2020. Den må være helhetlig. Høringen (som nå er ute med frist i februar 2026) og arbeidet i etterkant må ta for seg både utfordringsbildet og formålet med gjennomgangen.

Arbeidet med en revidering bør ha et klart mål om veien videre med de riktige målene om hva man ønsker å oppnå, i tråd

med formålet som er definert i retningslinjene for instituttsektoren. Ønsker man en instituttsektor i Norge må man ta grep nå, før det er for sent.

Kilder:

- En målrettet og effektiv instituttpolitikk <https://bit.ly/4iIKcV3>
- Strategi for helhetlig instituttpolitikk <https://bit.ly/3MnVaod>
- Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023–2032 <https://bit.ly/4righBr>
- Skal se nærmere på instituttsektoren <https://bit.ly/3MnqYSY>
- Konsentrasjon for kvalitet <https://bit.ly/3M7J8rM>
- Kutt og knallhard konkurranse. Skjebnetid for instituttene <https://bit.ly/48onKxi>
- Carina Hundhammer, Forskningspolitikk 2022–2025

“I møtet med store kriser må man få til samarbeid på tvers av sektorer, ta forskningen mer i bruk, og sikre økte investeringer fra det private næringslivet”

Twin et Impera

Once built on "divide and conquer," European policy has shifted to a logic of coalition-building. Digitalisation and climate action are now presented not as competing priorities, but as mutually reinforcing engines of growth and security.

MORITZ WILDBURGER,
MA student at ESST,
Maastricht University / UiO

The concept of 'divide et impera', commonly known as 'split and conquer', appears outdated by today's standards and ways of political thinking. The practice of playing different interest groups off against each other and maintaining control by fuelling internal conflicts was once at the core of imperial rule, but today it is nothing more than a ghost of futures past.

The European Union has indeed turned to a completely different strategic logic. Instead of playing interest groups off against each other, the European Commission has been trying for years to unite them.

Since the 2015 Circular Economy Strategy under the Juncker Commission, the EU has increasingly focused on strategically linking different policy areas, in particular aligning economic and environmental goals. This approach culminated in the Twin Transition Strategy in 2022, which explicitly links the success of the green transition to progression within digital innovation.

This reflects what had already emerged as a new narrative since the 2019 European Green Deal: digital technologies are not only compatible with climate action – they are essential to it.

Digitalisation is presented as a contingent success factor in transitioning to a zero-emission future. More than that, digitalisation is presented as a tool for debunking the false dichotomy of having to choose between economic growth or environmental protection. In this way, the newly arisen logic to align economic and environmental policy arenas promises prosperity, not despite of, but because of the green transition.

Narratives in Policymaking

This deeply techno-optimistic approach is in line with the theory of ecological modernisation. Following the Club of Rome's 1972 report 'The Limits to Growth,' the idea of endless economic growth was seen as inherently incompatible with environmental sustainability.

The theory of ecological modernisation rebutted said notion: instead, it argues that technological innovations can enable continued economic growth while achieving ecological goals without requiring a system-wide transformation.

"By drawing on ecological modernisation, the Commission succeeded in aligning climate goals with economic interests"

Narratives like this play a central role in shaping and justifying policy. Narratives do not only describe reality, but they also give meaning to events and guide how issues are understood and presented to specific audiences.

Events such as the COVID-19 pandemic or the rise of generative AI do not have a predefined meaning; they are interpreted and politicised through narrating. The narrative that the emergence of ChatGPT threatens Europe's economic and technological autonomy, for example, has helped justify massive investments in AI and digital technology.

The EU first explicitly applied this narrative logic in its 2015 Circular Economy →

"Digitalisation is presented as a contingent success factor in transitioning to a zero-emission future"

BY DRAWING ON ECOLOGICAL MODERNISATION,
THE COMMISSION SUCCEEDED IN ALIGNING
CLIMATE GOALS WITH ECONOMIC INTERESTS.

Strategy, which aimed to realign its climate policy to make it more economy-friendly, especially after the 2008 economic crisis.

By drawing on ecological modernisation, the Commission succeeded in aligning climate goals with economic interests. Recycling, for example, was no longer seen merely as waste reduction, but also as a source of affordable raw materials and a driver of economic competitiveness.

This strategy was further developed in the European Green Deal (2019) and the Twin Transition (2022), which also considered more recent events such as the COVID-19 pandemic, Russia's invasion of Ukraine, and the AI-boom as reasons for accelerating digital and ecological integration.

Illustration: Gettyimages

“the techno-optimistic narrative of the twin transition is viewed as the commonsense solution, dominating political discourse in both the EU and in Norway”

THE EU ARGUES THAT ECONOMIC GROWTH CAN GO HAND IN HAND WITH SUSTAINABILITY.

The Norwegian Dimension

At the national level, Norway closely aligns itself with EU policy objectives, even though it is not a full member of the EU. Through its participation in the European Economic Area (EEA), Norway is formally bound by much of the EU's legal framework and has voluntarily adopted many of its goals, including the goal of net-zero emissions by 2050.

Norwegian strategy papers such as the 2021 Climate Action Plan explicitly refer to climate cooperation with the EU and strike the same techno-optimistic tone. Technology is seen not only as a means of reducing emissions, but also as a business opportunity.

Like the EU, Norway presents the transition not as a time of sacrifice, but as a time of empowerment and innovation. However, the necessity of this transition was emphasised to a lesser extent, as Norway already benefits greatly from its hydropower resources and primarily sought to position itself at

the forefront of digitalisation and green innovation.

Apart from that, the techno-optimistic narrative of the twin transition is viewed as the commonsense solution, dominating political discourse in both the EU and in Norway.

From a governance perspective, the narrative of the digital and green twin transitions has proven to be an effective and useful strategy. Rather than dividing, it unites diverse interest groups by promising that no one will have to make sacrifices: the economy can continue to grow, environmentalists are promised zero emissions and climate protection, the research and technology sector receives massive funding, and citizens are promised a better, greener life without major changes to their lifestyle.

It is a win-win narrative that, as of the war in Ukraine, has even been presented as a matter of national security. Ultimately, this narrative is politically successful because it unites rather than divides. It brings together actors who might otherwise oppose a green transformation and reconciles digitalisation and environmental goals with economic growth.

This helps establish political consensus and public support. However, it is important to keep in mind the risks of creating path dependencies, where alternative approaches are overlooked or sidelined. The techno-optimistic narrative is after all a utopian narrative, it is a vision of what could be, but no guarantee of what will be.

Literature References

- Bareis, J., & Katzenbach, C. (2022). Talking AI into Being: The Narratives and Imaginaries of National AI Strategies and Their Performative Politics. *Science, Technology, & Human Values*, 47(5), 855–881. <https://bit.ly/44FuKol>
- European Commission. (2019). The European Green Deal. <https://bit.ly/4rCIMcY>
- European Commission, Secretariat-General. (2022). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: 2022 Strategic Foresight Report. Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context. <https://bit.ly/49Woimg>
- Hermwille, L. (2016). The role of narratives in socio-technical transitions—Fukushima and the energy regimes of Japan, Germany, and the United Kingdom. *Energy Research & Social Science*, 11, 237–246. <https://bit.ly/4aqYm5h>
- Kovacic, Z., García Casañas, C., Argüelles, L., Yáñez Serrano, P., Ribera-Fumaz, R., Prause, L. & March, H. (2024). The twin green and digital transition: High-level policy or science fiction? *Environment and Planning E: Nature and Space*, 7(6), 2251–2278. <https://bit.ly/4oz7ubx>
- Leipold, S. (2021). Transforming ecological modernization 'from within' or perpetuating it? The circular economy as EU environmental policy narrative. *Environmental Politics*, 30(6), 1045–1067. <https://bit.ly/4ixwP48>

TEKNOVATØREN

This article was originally published in Teknovatøren, the magazine of the students of TIK Centre for Technology, Innovation and Culture, University of Oslo. Go to www.teknovatoren.no for more.

Hva påvirker forskernes tidsbruk i 2025?

Både stilling, fagområde, kjønn, statsborgerskap og ansvar for barn har betydning for hvor mange timer de vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler arbeider ukentlig og for hva de bruker tid på.

KAJA WENDT,
seniorrådgiver, SSB

HEBE GUNNES,
seniorrådgiver, SSB

I den nye tidsbruksundersøkelsen for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler i 2025 ble respondentene bedt om å oppgi ukentlig arbeidstid og å fordele arbeidstiden på følgende kategorier: Forskning og utviklingsarbeid (FoU), Søknadsarbeid (ny, tidligere del av FoU), Faglig veiledning, Undervisning ved egen institusjon, Øvrig administrasjon, Formidling, Museum og samlinger, Kunstnerisk virksomhet, Opplæringsdel for stipendiater (ny) og Annet.

Fortsatt lange arbeidsuker, men kortere enn tidligere

De vitenskapelig ansatte rapporterer om lange arbeidsuker utover normalarbeidstid på 37,5 timer for alle stillingstyper. Av figur 1 ser vi at arbeidstiden i 2025 likevel er kortere enn i 2021 for alle stillinger.

Tidsbruksundersøkelsen 2025

Hovedformålet med tidsbruksundersøkelsen for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler er å beregne ressursinnsatsen til forskning og utviklingsarbeid (FoU). Dette er offisiell statistikk fra SSB og inngår i internasjonale statistikkforpliktelser. Resultatene fra undersøkelsen brukes også til å gi en oversikt over arbeidsforhold ved høyere utdanningsinstitusjoner.

Undersøkelsene gjennomføres hvert 4./5. år. For å minimere tidsbruken for respondentene og øke kvaliteten på dataene er det koblet på bakgrunnsvariabler. Nytt i 2025 er påkobling av data om ansvar for hjemmeboende barn under 18 år. Nytt er også spørsmål om tid til søknadsarbeid, samt spørsmål til ikke-norske statsborgere om sosial bakgrunn, siden dette ikke inngår i registerdata.

Undersøkelsen fikk en svarprosent på 43 prosent, om lag 10 prosentpoeng høyere enn i 2021. Tjue prosent av respondentene la inn en kommentar i undersøkelsens fritekstfelt.

Det akademiske året 2020/2021 var under koronapandemien, og var på mange måter et «annerledesår». Særlig undervisningspersonalet i lektorstillinger brukte mye ekstra tid på å legge om til digital undervisning under pandemien. For disse stillingene har arbeidstiden gått betydelig ned fra 2021 til 2025, men den ligger høyere i 2025 enn i 2016. For andre stillinger er ar-

beidstiden lavere i 2025 enn i de foregående målingene. 2016 var også et spesielt år.

Strukturreformen og alle fusjonene i kjølvannet av denne, endret landskapet av høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Dette førte også til mye merarbeid, særlig for faglige ledere, professorer og dosenter. I årets undersøkelse ble det understreket at respondentene kun skulle svare for sin hovedstilling og ikke ta med bistillinger eller lønnet arbeid ved andre institusjoner. Dette har påvirket 2025-tallene, og det slår spesielt ut for stillinger i det forskningsrettede karriereløpet.

Fra undersøkelsens fritekstfelt fremgår kritikk av lange arbeidsuker som går ut over fritiden. Mange oppgir å måtte jobbe kvelder, helger og ferier for å få gjort unna alle arbeidsoppgaver og få tid til FoU.

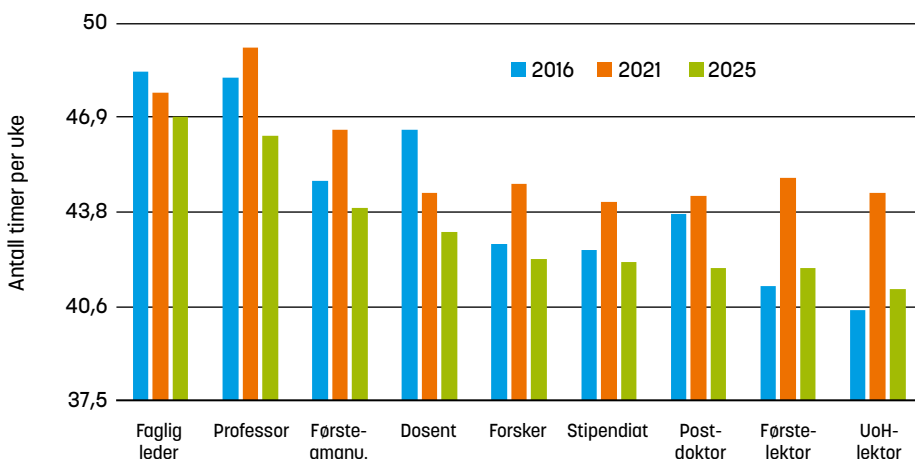
Faglige ledere og professorer har de lengste arbeidsukene

Type stilling har kanskje aller mest å si for hvor lange arbeidsuker det vitenskapelige personalet har. Vi ser av figur 1 at faglige ledere og professorer har de aller lengste arbeidsukene med henholdsvis 47 og drøyt 46 timer, mens lektorene har lavest arbeidstid.

Litt større kjønnsforskjeller

Det er mennene som samlet sett jobber →

FIGUR 1: ARBEIDSTID UTOVER ORDINÆR ARBEIDSTID ETTER STILLING. 2016, 2021 OG 2025.

Kilde:

NIFU/SSB, Tidsbruksundersøkelser for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler 2016, 2021 og 2025

“De vitenskapelig ansatte rapporterer om lange arbeidsuker utover normalarbeidstid på 37,5 timer for alle stillingstyper”

mest, men for flere stillingskategorier, som faglig leder, professor, dosent og lektorstillinger, er det faktisk kvinnene som bruker mest tid på jobben. Mennene jobber mest i store stillingsgrupper som førsteamanuenser og rekrutteringsstillingene. Forskjellene i tidsbruk mellom kjønnene har økt siden siste tidsbruksundersøkelse, fra 0,3 timer i uken i 2021 til 0,6 timer i 2025.

Statsborgerskap har liten betydning for arbeidstiden

Det er marginale forskjeller mellom norske og ikke-norske statsborgere når det gjelder arbeidstid. Men som i 2021, er det ikke-norske forskere som jobber mest, med 43,5 timer i uken, mens de norske jobber 43,3 timer. Det er i stillinger som professor, førstelektor og stipendiat, og særlig innenfor medisin og helsefag, at ikke-norske ansatte arbeider noe mer enn de norske.

Små forskjeller mellom fagområdene

Gjennomsnittsverdier for de ansatte innenfor de ulike fagområdene viser at det er respondentene innenfor teknologi og matematikk samt naturvitenskap som rapporterer om de lengste arbeidsukene, begge med nærmere 44 timer i uken, etterfulgt av medisin og helsefag med 43,5 timer, mens humaniora og kunsthøgskole og samfunnsvitenskap ligger på drøyt 43 timer.

Forskere, professorer og postdoktorer bruker mest tid på søknadsarbeid

For å få bedre informasjon om hvor mye tid som går med til å skrive søknader om midler til FoU, var dette for første gang en egen kategori i årets undersøkelse.

I 2016 og 2021 var søknadsarbeid inkludert i FoU-kategorien. Endringen i måten å spørre om dette på kan ha påvirket svarene. Det er respondentene i forskerstilling som bruker den høyeste andelen av arbeidstiden til å skrive søknader, med 11 prosent. Mange har midlertidige forskerstillinger og er avhengige av eksterne midler for å få forlenget ansettelsen. Postdoktorer og professorene brukte også mye tid på søknadsarbeid, begge med 8 prosent av ukentlig arbeidstid.

I 2025 er det ansatte i forskerstillinger, postdoktorer og stipendiater som bruker høyest andel av arbeidstiden til FoU. Slik var det også i de foregående undersøkelsesårene. Blant professorene har tid brukt på forskning (inkludert søknadsarbeid) økt fra

29 til 37 prosent, mens tid til undervisning har gått ned.

For stipendiatene økte andelen tid til «Annet», dvs. yrkesaktivitet relatert til hovedstillingen som ikke er tatt med ellers. Fra 2025 inngår for stipendiatene en ny kategori, «Opplæringsdel for stipendiater», der de ble bedt om å oppgi tid brukt til obligatoriske kurs i ph.d.-utdanningen.

Andelen tid brukt på øvrig administrasjon (administrative aktiviteter som ikke inngår i de andre kategorier) har gått ned for alle stillinger, unntatt postdoktorer. Samtidig var det mange som i fritekstfeltet oppga at de synes at tid til administrasjon spiser for mye av tiden deres og at digitale løsninger ikke kjennes tidsbesparende.

Kvinner med barn jobber kortere uker

I årets tidsbruksundersøkelse har vi for første gang undersøkt om ansvar for hjemmeboende barn (under 18 år) påvirker tidsbruken. Ikke uventet gjør den det. Både for kvinner og menn samt på alle stillingsnivåer

arbeider forskere med ansvar for hjemmeboende barn mindre enn forskere uten barn. Totalt arbeider forskere uten barn i gjennomsnitt 43,9 timer i uken, mens forskere med barn arbeider 42,5 timer i uken.

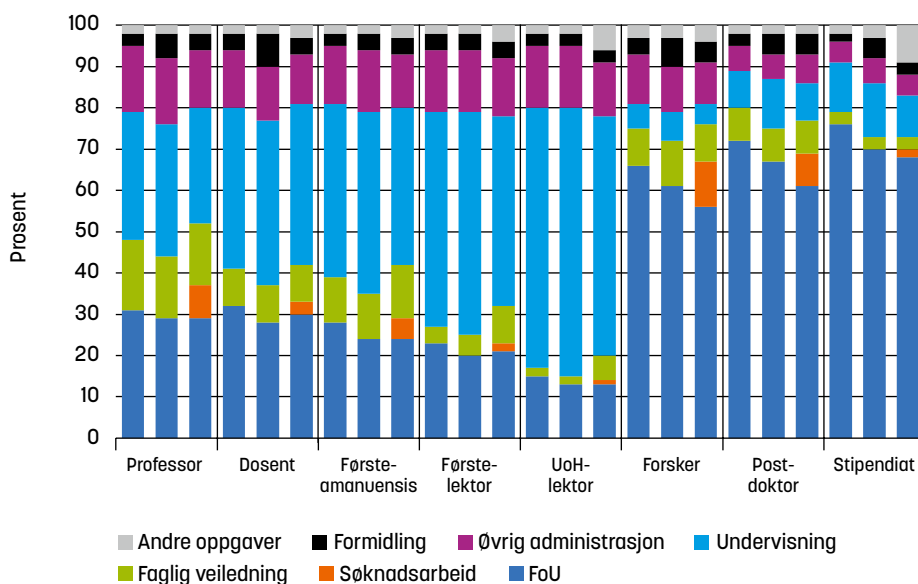
For forskere uten barn er det marginale forskjeller mellom kjønnene i antall arbeidstimer per uke. Men for forskere med barn er det nesten en times forskjell i uken. Kvinnene med barn oppgir en ukentlig arbeidstid på 42,1 timer i uken, mens mennene med barn oppgir 43,0 timer i uken.

Mindre FoU og mer undervisning for forskere med barn

I figur 3 viser vi forskjeller i hva forskere med og uten barn bruker tiden på. Søylene over null indikerer at forskere med barn gjør mer av aktiviteten, mens negative tall viser at forskere med barn gjør mindre.

Igjen er det stillingsnivået som betyr mest. Det er størst forskjeller i de største tidsbrukskategoriene, FoU og undervisning. Ansatte i rekrutteringsstilling bruker mer tid til FoU og mindre tid til administrasjon og andre oppgaver når de har ansvar for hjemmeboende barn. På stillingsnivå 3 blir det mindre tid til FoU og mer tid brukt til undervisning. Det er også dette som er trenden totalt.

FIGUR 2: TIDSBRUK ETTER STILLINGSKATEGORI. 2016, 2021 OG 2025. PROSENT.

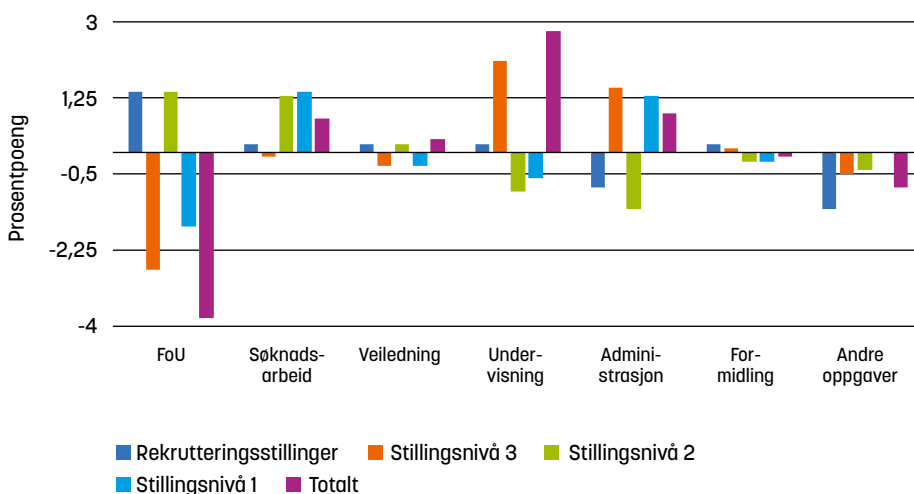

Kilde: SSB, Tidsbruksundersøkelsen for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler 2025

“faglige ledere og professorer har de aller lengste arbeidsukene med henholdsvis 47 og drøyt 46 timer”

TIDSBRUKSUNDERSØKELSEN FOR VITENSKAPELIG
ANSATTE BEREGNER RESSUR SINNSATSEN TIL FORSK-
NING OG UTVIKLINGSARBEID.

FIGUR 3: FORSKJELL I AKTIVITETER FOR FORSKERE MED OG UTEN BARN ETTER STILLINGSNIVÅ.¹
POSITIVE TALL: FORSKERE MED BARN GJØR MER ENN FORSKERE UTEN BARN.
NEGATIVE TALL: FORSKERE MED BARN GJØR MINDRE ENN FORSKERE UTEN BARN.
PROSENTPOENG. 2025 (N=11 045)

¹ Stillingsnivå blant forskere/faglig personale: Stillingsnivå 1: Professor, dosent. Stillingsnivå 2: Leder, førsteamanuensis, førstelektor, forsker med doktorgrad. Stillingsnivå 3: Universitets- og høyskolelektor, amanuensis, spesialiststillinger tilknyttet profesjonsutdanningene, forsker uten doktorgrad

Rekrutteringsstillinger: Postdoktor, stipendiat og vitenskapelig assistent.

Kilde: SSB, Tidsbruksundersøkelsen for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler

**“Det er respondene-
tene i forskerstilling
som bruker den
høyeste andelen av
arbeidstiden til å
skrive søknader”**

Tallene viser også at på stillingsnivå 1 blir det mindre tid til FoU, mens søknadsarbeid og administrasjon tar mer tid. Generelt sett var det også på øverste stillingsnivå at vi fant den største forskjellen i tidsbruk mellom de som har ansvar for hjemmeboende barn og de som ikke har barn, på 1,7 timer i uken, men det er også her forskerne har de lengste arbeidsukene.

Oppsummert kan vi si at dersom du er mann, ikke-norsk, uten barn og arbeider med MNT-fag som faglig leder eller professor ved et universitet, så er sjansen meget stor for at du har svært lange arbeidsuker. Alle disse faktorene peker i den retningen.

Flere resultater finner du i SSBs rapport om tidsbruk for vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler i 2025; *Ingen uke er gjennomsnittlig*.
<https://bit.ly/3M8YFWH>

Fagskolene: Fra godt bevart hemmelighet til «juvelen i utdanningssystemet»

Fagskolene opplever en medvind som aldri før, med en fordobling av studenter, en regjering som gir mer penger og studieplasser, og nå kan de også tilby grader på bachelor- og masternivå. Men hvordan det skal skje er ikke helt rett fram, påpeker forskning.

LISBET JÆRE,
for Forskningspolitikk

NHOs kompetansebarometer 2024 viser at 6 av 10 NHO-bedrifter fortsatt har et udekket kompetansebehov.¹ «Særlig er det skrikende mangel på faglærte og fagskoleutdannede», skriver NHO.

Fagskolene har imidlertid kjent på at de har operert i spennet mellom videregående skole og universitetene, uten samme status eller synlighet. Men da statsråd Sigrun Aasland lanserte fagskolemeldingen «Fagfolk for en ny tid» i mars på Oslo fagskole, kalte hun fagskolene «juvelen i utdanningssystemet».²

Denne honnøren har sektoren tatt til sitt bryst. De har lenge ment at de har svaret på mange av de problemene samfunnet står overfor når det gjelder mangel på kompetanse, uten at de har fått noe særlig oppmerksomhet og anerkjennelse for det.

Et stort løft med fagskolemeldingen

En viktig endring med fagskolemeldingen, som et enstemmig Storting vedtok i mai, er at fagskolene nå kan tilby høyere yrkesfaglig utdanning på nivåene 6 (bachelor) og 7 (master) etter Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR).³ I NKR er utdanninger plassert på ulike nivå etter hvor avansert læringsutbytte studentene kan oppnå. Fagskolene skal plasseres i en egen yrkesfaglig søyle som blir en parallell til søylen for universitets- og høyskoleutdanning

- Grunnen til at fagskolene har vært så opptatt av å kunne tilby høyere yrkesfaglig utdanning, er først og fremst fordi det har vært etterspørsel etter det fra arbeidslivet,

sier Annelise Kjøning, rektor ved Fagskolen Kristiania, som vi skal besøke senere.

Flere i fagskolemiljøet som Forskningspolitikk har snakket med, mener meldingen representerer et paradigmeskifte.

Det er da heller ikke lenge siden fagskolestudentene ikke fikk studiepoeng, men fagskolepoeng. Fagskolepoengene ble erstattet med studiepoeng med «Lov om høyere yrkesfaglig utdanning» i 2018 – en oppdatering av den første Fagskoleloven fra 2003.⁴ Det var da fagskoleutdanning fikk status som høyere utdanning, og studentene fikk være en del av studentsamskipnaden, på lik linje med andre, ifølge NTB.⁵

Men merk at myndighetene har vært veldig tydelige på at det å bruke betegnelsen studiepoeng i fagskolen ikke betyr at disse studiepoengene automatisk kan brukes som grunnlag for opptak eller direkte innpassing i universitets- og høyskoleutdanning. Men har du tatt en høyere fagskolegrad på 120 studiepoeng, får du også generell studiekompetanse.

Viktig med skille i titler, mener NTNU-rektor

Ifølge en artikkel i Khrono⁶ fra begynnelsen av november har fagskolene og universitets- og høyskolesektoren framstått som ild og vann i debatten om fagskolene skal bruke bachelor- og mastergrad-titler. At frontene skal være så steile, kjenner ikke rektor ved NTNU, Tor Grande, seg igjen i. Han er ny styreleder ved Universitets- og høyskolerådet (UHR).

- UHR er støttende til fagskolemeldingen om at fagskolene kan akkrediteres til nivå 6 og 7 i Det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket, det som er bachelor og master. Men vi er opptatt av at det holdes et klart skille mellom forskningsbasert høyere

TOR GRANDE ER IKKE ENIG I AT FRONTENE ER STEILE MELLOM UH-SEKTOREN OG FAGSKOLENE.

utdanning i academia, og erfaringsbasert yrkesfaglig høyere utdanning. Derfor er det viktig at det er et klart skille på navnene på gradene.

Det mener han blant annet handler om at arbeidsgiver kan se forskjellen på dem, og behovet for å beholde egenarten til de to utdanningsveiene.

- Gir titlene «yrkesbachelor» og «yrkesmaster», som fagskolene ønsker, et klart nok skille?

- Det har ikke vært diskutert i UHR meg bekjent, jeg har ingen bestemt oppfatning om det, sier Grande.

“Fagskolesektoren framstår samlet i ønsket om internasjonalisering og mobilitet av studenter innen høyere yrkesfaglig utdanning og dermed en tilkobling til ECTS”

¹ <https://bit.ly/44D4YKb>

² <https://bit.ly/44G9Myk>

³ <https://bit.ly/4pFuoPm>

⁴ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-08-28>

⁵ <https://bit.ly/4pFuoPm>

⁶ <https://bit.ly/4rsTvGL>

⁷ <https://bit.ly/3XrNjkQ>

NÆRINGSLIVET ETTERSØR UNGDOM MED PRAKSIS-
NÆR FAGKUNNSKAP.

Stadig flere tar fagskoleutdanning

- I 2024 var det over 34 000 studenter ved fagskolene i Norge. Dette er mer enn en fordobling siden 2017.
- Norge har 63 fagskoler, 18 offentlige og 45 private, fordelt på 178 studiesteder. Det blir stadig færre små skoler.
- De mest populære fagområdene er tekniske fag (43 prosent av studentene) og helse- og velferdsfag (25 prosent).
- 18 000 studenter startet fagskoleutdanning i 2024. Studentene er i snitt 34 år gamle, og de fleste er i jobb. 74 prosent studerer deltid, og 72 prosent deltar i nett- eller samlingsbaserte tilbud.
- I 2024 ble over halvparten av studentene tatt opp på grunnlag av av yrkesfaglig kompetanse. 23 prosent ble tatt opp på grunnlag av realkompetanse, en økning på 30 prosent fra året før.

Kilde: Tilstandsrapport for høyere yrkesfagleg utdanning 2025, HK-dir.
<https://bit.ly/3KtUxln>

reflekterer ikke hva som er viktig, og hva som ikke er det. Vi ønsker et helhetlig og mangfoldig utdanningstilbud, og mener vi utfyller hverandre. For å svare på behovet for kompetanse er det viktig å satse på begge, sier Grande.

Han forteller at i UHRs nye handlingsplan står det at de ønsker et tettere samarbeid med fagskolene, og på siste styremøte inviterte de rektor fra Fagskolen i Viken.

Den store navnedebatten

Hvordan skal dette med at fagskolene kan knytte seg til grader på nivå med bachelor- og mastergrad, skje?

- Jeg er glad for at vi nå har funnet en god løsning for å tilby fagskoleutdanninger på et mer avansert nivå, sier forsknings- og høyere utdanningsminister, Sigrun Aasland, i pressemeldingen fra mars da fagskolemeldingen ble lansert.⁷ Men foreløpig finnes det ingen konkret løsning for hvordan det skal skje i praksis.

Et av de store spørsmålene er hva gradene til høyere yrkesutdanning skal hete?

Tekna er blant de som advarer mot titlene «yrkesbachelor» og yrkesmaster», slik fagskolene ønsker.⁸ De mener det kan gi et inntrykk av at utdanningene er like i innhold og akademisk nivå, noe som er feil, →

DET ER STOR BREDDE I FAGSKOLENE, BÅDE I STØRRELSE OG FAG, SIER JON FURHOLT SOM ER FORSKER PÅ NIFU.

Universitets- og høyskolerådet ønsker samarbeid

Grande viser til at Perspektivmeldingen og Utsynsmeldingen peker på at Norge mangler kompetanse.

- Universitets- og høyskolesektoren er vesentlig større enn fagskolene. Men det

og skape forvirring både for arbeidsgivere, studenter og for samfunnet ellers.

Direktor for HK-dir, Sveinung Skule, ytrer i debattartikkelen «Ikke kall det bachelor og master før vi vet hva vi snakker om» at navnespørsmålet får for mye spalteplass, og at det er å begynne i feil ende.⁹ «Vi bør heller starte med substansen. Hva skal nivåene 6–7 i den yrkesfaglige søylen være, og hvilke behov i arbeidslivet skal de dekke?», skriver han.

Hvordan koble seg på det europeiske systemet?

Stortinget har også bedt regjeringen sørge for at høyere yrkesfaglig utdanning i Norge skal kobles til det europeiske studiepoengsystemet, kalt The European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). ECTS gjør det mulig å sammenligne og bruke utdanning på tvers av land i Europa.

Det er en viktig del av Bologna-prosessen som har som mål å skape et samlet

“Det å bygge opp kunnskap om fagskolene og hva de faktisk kan tilby, er en viktig oppgave, sier rektor Annelise Kjøning”

europeisk område for høyere utdanning. I rapporten «ECTS i høyere yrkesfaglig utdanning: Behov, forutsetninger og konsekvenser» som kom i oktober,¹⁰ viser forskere ved NIFU fire alternativer for hvordan høyere yrkesfaglig utdanning kan kobles til ECTS. Ingen av alternativene er rett fram.

Fagskolesektoren framstår samlet i ønsket om internasjonalisering og mobilitet av studenter innen høyere yrkesfaglig utdanning og dermed en tilkobling til ECTS. Men vil de fortsatt være like samlet når dette skal skje i praksis? Det er et av spørsmålene til NIFU-forsker Jon Furholt, som har jobbet med rapporten.

- Det er stor bredde i fagskolene, både i størrelse og fag. I rapporten har vi pekt på faren at det kan bli krevende for særlig små fagskoler å koble seg til ECTS, sier Furholt.

Et av forslagene innebærer nettopp å dele sektoren i to, hvorav kun en del av fagskolene kommer inn under Bologna-rammeverket.

- Det typiske er å være utypisk

Furholt forteller at det er stor variasjon i hvordan andre europeiske land har innrettet sine systemer for høyere utdanning, og særlig yrkesfaglige utdanninger er lite standardisert på tvers av land. Det typiske er å være utypisk.

Rapporten er en av flere NIFU har fått

i oppdrag å lage om fagskolesektoren i den siste tiden.

- Fra et forskerperspektiv har dette vært en sektor vi har hatt begrenset kunnskap om. Men nå er det stor politisk interesse om fagskolene, og da etterspørres det kunnskap, sier Furholt.

Snart skal de publisere resultatene fra kandidatundersøkelsen, som beskriver fagskoleutdannedes overgang til arbeidslivet.

Fagskolen Kristiania kjenner på medvind

Neste stopp på turen er Fagskolen Kristiania, som er del av Høyskolen Kristiania. De første moderne fagskolene stammer fra 1800-tallet, og historien til Kristiania går tilbake til Norsk korrespondanseskole som åpnet i 1914.

- Det å bygge opp kunnskap om fagskolene og hva de faktisk kan tilby, er en viktig oppgave, sier rektor Annelise Kjøning. Hun tar imot meg i fagskolenes hyggelige lokaler i Rosenkrantzgate i Oslo sentrum. Fordi så mange av studiene foregår på nett, kommer de 2000 studentene fra hele landet.

Med den nye fagskolemeldingen og økte studenttall, kjenner hun på optimisme og at sektoren opplever medvind. Også samarbeidet med Høyskolen Kristiania er i positiv utvikling.

- Vi jobber sammen på mange områder, blant annet om administrasjon. Hit kom-

FELICIA LIDRE JOBBER MED Å UTVIKLE EN KOLLEKSJON BASERT PÅ NORSK KULTURARV .

mer både de som har praktisk erfaring som barne- og ungdomsarbeidere og ønsker en formalisering, og de som har universitets- og høyskoleutdanning, men trenger kompetanse på et konkret område. Både vi og Høyskolen Kristiania er opptatt av at studentene kan gå begge veier.

Får statsstøtte til helse og teknologi

De jobber mye tverrfaglig, og legger opp til at de skal være tett på arbeidslivet, gjerne med praktiske oppgaver for kunder.

Fagskolen Kristiania har to typer finansiering. Det er en privat skole, men siden 2018 har de også fått offentlig støtte.

- Det er arbeidsmarkedet som bestemmer hvor mange studenter som starter til enhver tid. Det er først og fremst studiene innen helse, oppvekst og teknologi som er offentlig finansiert og gratis. Det er jo fordi det er store behov i samfunnet for fagarbeidere på disse områdene.

⁸ <https://bit.ly/4p7hN7H>

⁹ <https://bit.ly/4pe9Eyy>

¹⁰ <https://bit.ly/44o9TEQ>

DET Å BYGGE OPP KUNNSKAP OM FAGSKOLENE OG HVA DE FAKTISK KAN TILBY ER EN VIKTIG OPPGAVE, SIER REKTOR ANNELISE KJØNING.

Viktige mål for Regjeringen med fagskolemeldingen

- Gi fagskolene mer handlingsrom gjennom rammetildeling av driftsmidler
- Åpne for at høyere yrkesfaglig utdanning kan tilbys på nivå 6 og 7 i Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (det vil si bachelor og master), og innføre en egen yrkesfaglig søyle
- Legge frem et forslag om å endre fagskoleloven for å tydeliggjøre fagskolenes samfunnsoppdrag
- Bygge ut kapasiteten i høyere yrkesfaglig utdanning i tråd med kompetansebehovene i hele landet. Siden 2021 har regjeringen gitt penger til 2 000 nye studieplasser til fagskolene, og veksten skal fortsette

Kilde: Stortingsmelding 11 (2024–2025)
- Fagfolk for en nyere tid (vedtatt av Stortinget i mai 2025)
<https://bit.ly/4an8tbi>

Fagskolene kjennetegnes av et tett samarbeid med nærlingslivet, og oppretter utdanningstilbud på anmodning fra dem.

Kreative fag – viktig for innovasjon – og rekreasjon

Også kreative fag er en satsing. Fagskolen Kristiania har både scenekunst, mote og dans.

Flere mindre skoler har kommet til dem opp gjennom årene og spurte om de kan bli en del av dem, som scenekunstskolen Bårdar og moteskolen ESMOD. NKL nettstudier og MedLearn, Norges største fagskole innen helse og oppvekst, skal flytte inn om noen uker.

- Vi må huske på at det er ikke bare arbeidskraft for folk innen helse og teknologi som trengs i en tid som denne. Kreativitet og innovasjon må til for å få til omstillingen. Dessuten spiller kultursektoren, det å gå på konserter og teater, en viktig rolle i livene våre, påpeker Kjøning.

Stadig flere av studiene blir digitale, og utgjør nå storparten av studiene.

- Det er behov for kompetanse i hele landet. Folk har barn, familie, jobb, det er mye som skal gå opp. Og bor du på et mindre

sted så er kanskje den eneste muligheten du har til å studere på nett.

Felicia (26): Fra BI til motestudier

Men de har også undervisning på campus, spesielt for studiene som er ferdighetsorienterte.

- Dersom de skal jobbe med interiør, stå på en scene eller sy en jakke fordi de studerer mote, er det jo noe de må trene seg på, sier Kjøning.

Vi går noen etasjer lenger ned der mote-studentene, omringet av symaskiner, skisser og halvferdige klesplagg på utstillingsdukker, holder til.

Felicia Lidre (26) jobber med å utvikle en kolleksjon basert på norsk kulturarv, der både huldra, troll og norsk bunad er blant inspirasjonskildene. Hun har tidligere tatt en bachelor i økonomi og ledelse ved BI.

- Jeg har alltid vært kreativ og vært glad i mote, og tenkte lenge at jeg kunne komme inn i moteverdenen via økonomi. Men BI-studiene tilfredsstilte ikke behovet for det kreative, det var supertørt i forhold til dette, sier Lidre.

Hun er svært fornøyd med å studere på

fagskolen, og føler hun har havnet på riktig hylle.

- Jeg har ikke angret i det hele tatt, det har bare vært helt fantastisk.

Faren ved å bli for akademisk

- En pågående diskusjon er hvorvidt dette med at fagskolene kan slutte seg til nivå 6 og 7 i NKR kan føre til at de blir mer akademiske. Hva tenker du om det?

- Vi er så tett forankret i yrkeslivet og det praksisnære at det er en del av vårt DNA. Det er ingen som ønsker at vi skal bli mer teoretiske, og det er også noe alle rektorene opptatt av. Det er komplisert nok å jobbe praktisk, og det er en anerkjennelse av det praktiske vi ønsker, sier Kjøning.

Hun forklarer at målet heller ikke er at alle fagskolestudiene skal tilbys på høyere nivå. Noen vil fortsatt være på nivå 5 slik som i dag.

Kjøning sier til slutt at hun mener det er viktig å få til en tydelig arbeidsdeling mellom fagskolene og høyere utdanning, og understreker at en stor forskjell er at fagskolene ikke har ambisjoner om å drive med forskning.

Senter for innovasjonsforskning ser på hvordan kunnskap og innovasjon endrer våre samfunn

Senter for innovasjonsforskning er et internasjonalt ledende miljø for forskning på innovasjon. Senteret ble etablert i 2007 som et felles initiativ mellom Universitetet i Stavanger (UiS) og forskningsinstituttet IRIS (nå NORCE), muliggjort av en gave på 50 millioner kroner fra Gjedebo-familien. I denne artikkelen ser den nåværende senterlederen på hva som er oppnådd og hvor senteret ønsker å gå.

RUNE DAHL FITJAR,
leder,
Senter for innovasjonsforskning

I 2007 ga Jon Gjedebo og hans familie 50 millioner kroner til etableringen av et Senter for innovasjonsforskning i Stavanger. Donasjonen gjorde det mulig å bygge opp et fagmiljø som forsker på innovasjon, utdanner studenter og formidler kunnskap til næringsliv, myndigheter og befolkning. Jon Gjedebo gikk bort 3. september i år. Det gjør det naturlig å gjøre opp status for hvor senteret står i dag.

Da senteret ble stiftet i 2007 hadde UiS ikke noe etablert fagmiljø innen innovasjon. Over tid har senteret gradvis vokst gjennom en kombinasjon av intern mobilisering og ekstern rekruttering. De første årene bidro utlysninger av prosjektmidler til å gjøre det attraktivt for forskere fra andre fagområder å orientere forskningen sin mot innovasjon. Det var krav om internasjonalt samarbeid i prosjektene, noe som gjorde at utenlandske forskere var koblet på fra starten. Etter hvert skapte dette også grunnlag for ekstern rekruttering, både knyttet til prosjekter med ekstern finansiering og til studieprogrammene.

I dag er senteret et internasjonalt ledende fagmiljø med 11 professorer og 4 førsteamanuenser ved UiS, 6 fast ansatte forskere ved NORCE, en postdoktor, 9 doktorgradstipendiater, to forskere, to professor II og to professorer emeritus. Senteret har satt sitt preg på internasjonal forskning. Blant annet har sju av forskerne vært representert på Elseviers liste over verdens to prosent mest siterte forskere hvert år siden 2020, og tre er med på Clarivates liste over verdens 0,1 prosent høyest siterte forskere.

Forskning

Forskningen i senteret foregår i stor grad gjennom forskningsprosjekter med ekstern finansiering, særlig fra Forskningsrådet og

EUs rammeprogrammer for forskning og innovasjon. På denne måten har den opprinnelige donasjonen utløst ytterligere flere hundre millioner i ekstern finansiering til forskning.

Senteret forsker i dag innenfor tre hovedområder:

Omstilling og regional innovasjon: Forskningen på dette feltet har et makroperspektiv. Den ser på hvordan regioner og næringer kan omstille seg og utvikle ny konkurransevne. Vi har flere store forskningsprosjekter på dette feltet: RENOVATE ser på kostnader og muligheter ved energiomstilling for norske regioner. PowerPlay ser på utviklingen av den nordiske batterinæringen. SUNSET ser på samspillet mellom universiteter og byer i grønn og digital omstilling. Senteret deltar også i Biosirkel, som er et kapasitetsløft innenfor sirkulær bioøkonomi.

Innovasjon i ressursbaserte næringer: Forskningen er særlig innrettet mot havbruks- og

sjømatnæringen og ser på hvordan vi kan utvikle mer bærekraftige verdikjeder for havbruk. Her har vi en rekke prosjekter i tett samarbeid med næringen og myndighetene. Blant annet fullføres nå et prosjekt i storsatsingen Grønn plattform, med syv selskaper som partnere, og vi har nylig startet flere prosjekter med finansiering fra Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond.

Entreprenørskap og innovasjonsledelse: Forskningen på dette feltet går dypere inn i innovasjonsprosesser og er blant annet opptatt av hvordan brukere kan involveres i utviklingen av ny teknologi, særlig innenfor helsenæringen. Vi har nettopp fullført prosjektet «Releasing the Power of Users», hvor et sentralt spørsmål har vært hvordan oppstartsselskaper bruker erfaringene til pasienter og helsepersonell til å finne nye løsninger.

Forskningen foregår i tett samarbeid med næringsliv og offentlige myndigheter. Bedrifter, klyngeorganisasjoner, kommuner,

SENTERETS LOKALER VED UNIVERSITETET I STAVANGER.

Foto: P Koch

OLJEMILLIARDÆREN OG OPPFINNEREN
JON GJEDEBO BIDRO FINANSIELT TIL
OPPRETTELSEN AV SENTER FOR INNO-
VASJONSFORSKNING.

“Forskningen i senteret foregår i stor grad gjennom forskningsprosjekter med ekstern finansiering”

departementer og interesseorganisasjoner er med som partnere i prosjektene som er nevnt over. Senteret legger også stor vekt på formidling gjennom både bidrag i media (kronikker og intervjuer), foredrag og debatter, innlegg i sosiale medier og deltakelse i styrer, råd og utvalg.

Utdanning

Forskerne i senteret bidrar til utdanning innen innovasjon og entreprenørskap gjennom emner på Handelshøgskolens bachelor-, master og doktorgradsprogrammer. I dag står senterets forskere for ni emner:

På bachelor i økonomi og administrasjon:

- Bærekraftig innovasjon
- Entrepenørskap og bærekraftige oppstartsbedrifter

På master i økonomi og administrasjon:

- Growth, Location and Sustainable Development
- Innovation Policy
- Applied Innovation Management
- Geography of Sustainability Transitions
- Sustainable Entrepreneurship

På PhD i samfunnsvitenskap:

- Kvantitative metoder i innovasjonsforskning
- Innovasjonspolitik

Fra 2026 vil masteremnene inngå i en ny Master i økonomisk omstilling og innovasjon, som etableres ved Handelshøgskolen med 30 studieplasser. Denne vil ha en bredere målgruppe og vil kunne tas av studenter med bachelor i alle samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag.

Flere av kursene går i samarbeid med studententreprenørskapsmiljøet ved UiS. Dette miljøet ble også etablert som en følge av donasjonen og har fra starten vært tett integrert i senteret.

Det ble etablert et Senter for entreprenørskap som del av Senter for innovasjonsforskning med egen leder, med tilbud for studenter som ønsket å starte egen bedrift. I 2020 ble dette senteret flyttet til den nyetablerte Innovasjonsavdelingen ved UiS og gitt navnet Lyspæren, som nå er et innovasjonshus med inkubator, makerspace og arrangementer for studenter.

Aktivitetene i Lyspæren er knyttet til utdanningstilbudene. Blant annet arbeider studenter i kursene med caser fra næringslivet organisert gjennom Lyspæren, og studenter som utvikler nye bedrifter i entreprenør- →

skapskursene kan ta disse videre gjennom inkubatortilbudet i Lyspæren. Programmet StartUp Booster gir f.eks. studiepoeng om det tas som del av entreprenørskapsemnet, og har i år 103 studenter.

Dette har gitt resultater i form av flere selskapsetableringer. Noen av de mest markante er TideWave (etablert av studenter på entreprenørskapsemnet) og Huddlestock (etablert gjennom et doktorgradsprosjekt ved senteret).

Senter for fremragende forskning

Senteret arbeider med en rekke fremtidige aktiviteter som kan bidra til å utvikle ny forskning, styrke utdanningstilbudet innen innovasjon og samarbeide tettere med næringsliv og andre samfunnsaktører.

Senteret søker blant annet nå om å bli Senter for fremragende forskning (SFF). Søknaden har fått navnet FREIA Senter for

MØTE MELLOM STYRET I SENTER FOR INNOVASJONSFORSKNING OG ANSATTE I FEBRUAR 2023.

“Senteret arbeider med en rekke fremtidige aktiviteter som kan bidra til å utvikle ny forskning, styrke utdanningstilbudet innen innovasjon og samarbeide tettere med næringsliv”

fremtidsgeografi, og går på tvers av alle de tre forskningsområdene. Søknaden er oppkalt etter gudinnen for å se og forme fremtiden, og senteret har som mål å utvikle teorier og metoder for å studere hvordan aktører ser og former fremtiden, med utgangspunkt i tilnærminger fra geografi- og innovasjonsfagene. Senteret kom som eneste senter ved UiS videre til 2. runde i forrige utlysning av SFF.

Vi søker også om å bli Senter for bærekraftig areal og naturbruk, med utgangspunkt i den sterke forskningstradisjonen innenfor havbruk og sjømat ved senteret. Aqua-Values-senteret vil utvikle kunnskap og løsninger for forvaltning av marine økosystemer og bygger på tverrfaglig samarbeid mellom forskningsmiljøer, myndigheter og næringsliv.

Vi har voksende aktivitet innenfor tema som kunstig intelligens, ansvarlig innovasjon og innovasjonspolitik. Vi har nylig levert to EU-søknader – en innenfor store språkmodeller og en innenfor ansvarlig innovasjon. Senteret bruker i økende grad store språkmodeller og kunstig intelligens, og vi bruker store datasett både fra registre og tekstdata.

Nye studietilbud

Det nye masterprogrammet vil være en sentral aktivitet fremover, og det er strategisk viktig for senteret at programmet tiltrekker faglig sterke studenter både nasjonalt og internasjonalt.

Etter innføringen av studieavgift for internasjonale studenter har det vært vanskeligere å tiltrekke utenlandske studenter til UiS. Målet med det nye programmet er å tilby et studieprogram som er unikt også internasjonalt, og som vil være attraktivt for dyktige utenlandske studenter.

Programmet inkluderer også et praksisemne på 30 studiepoeng, hvor målet er at studentene skal få praktisk erfaring fra arbeid med økonomisk omstilling og innovasjon hos myndigheter, næringsliv eller mellomromsaktører. Vi vil gjennom dette utvikle et mer omfattende samarbeid med arbeidslivet og forberede studentene til fremtidig arbeid med omstilling og innovasjon.

Ved siden av masterprogrammet er det en ambisjon å nå ut også til bredere studentgrupper med studietilbudene fra senteret. Vi har over tid arbeidet med planer om å tilby moduler i innovasjon og entreprenørskap

som kan inngå i andre studieprogrammer, slik at studenter ved UiS kan få en grunnkompetanse i innovasjon og entreprenørskap uavhengig av studieretning.

Forskning for fremtiden

Vi lever i en tid med store teknologiske, politiske og kulturelle endringer. Mer enn noensinne trenger Norge fagmiljøer som gjennom faglig solid forskning kan bidra med kunnskap som er relevant for dem som skal navigere disse endringene, enten de er bedrifter, organisasjoner, myndigheter eller politikere.

Omstillingen vil påvirke alle områder fra regional næringsutvikling, via utviklingen av offentlige tjenester til internasjonal sikkerhetspolitikk. Dette er ikke bare et spørsmål om å forstå teknologiens endringskraft. Vi må sette de teknologiske prosessene inn i en bredere sosial kontekst for å forstå samspillet mellom teknologi, samfunn og kultur og hvordan disse til sammen driver de store omveltningene vi står overfor.

Senter for innovasjonsforskning ønsker å være med på å bygge opp slik kompetanse, i samarbeid med andre kunnskapsmiljøer og samfunnet for øvrig. Vi ønsker å bidra med kunnskap og råd som gjør samfunnet i stand til å tenke kritisk og bidra til at endringene går i riktig retning. På den måten kan vi også videreføre Jon Gjedefos visjoner om å utvikle et forskningsmiljø som bidrar til omstilling og nytenkning.

Til orientering: Forskningspolitikks redaktør er styreleder i Senter for innovasjonsforskning.

Bevilgninger og satsinger i Forskningsrådets budsjett i 2026

EGIL KALLERUD og BO SARPEBAKKEN ser på Forskningsrådets budsjett for 2026. Omleggingen til bruttobudsjettering gjør det vanskeligere å sammenligne med tidligere år. De ser nærmere på hvordan det nye systemet virker inn på budsjetteringen av rådets bevilgninger generelt, og på finansieringen av nye satsinger i overgangsåret 2026 spesielt.

EGIL KALLERUD,
tidligere NIFU

BO SARPEBAKKEN,
Seniorrådgiver, SSB

Et framtreddende trekk ved regjeringens forslag til FoU-budsjett for 2026 er flere nye og til dels omfattende satsinger over Forskningsrådets budsjett.

Det samlede FoU-budsjettet har en anslått vekst i faste priser på 1,8 prosent, men mye av veksten knyttes til økninger i kontingenter til deltakelse i internasjonalt FoU-samarbeid, og en teknisk effekt av omleggingen til bruttobudsjettering i Forskningsrådet i 2025.

De foreslåtte bevilgningene til Forskningsrådet i budsjettproposisjonen for 2026 er vesentlig høyere enn i saldert budsjett for 2025, men omleggingen til bruttobudsjettering gjør at bevilgningstall ikke kan sammenliknes direkte på samme måte som tidligere. Den økte bevilgningen i 2026 kan ikke tas som mål på realvekst, verken på hvor stor den kunne være eller som tilstrekkelig grunnlag til å fastslå om det i det hele tatt er realvekst i disse bevilgningene i 2026.

Regjeringens budsjettforslag

Av NIFUs årlige gjennomgang av hva forslaget til statsbudsjettet betyr for forskning og høyere utdanning (NIFU Innsikt 2025: 11) framgår det at regjeringens forslag for 2026 kjennetegnes av flere nye forskningsatsin-

Foto: P Koch

DEN ØKTE BEVLINGEN TIL FORSKNINGSRÅDET I 2026 KAN IKKE TAS SOM MÅL PÅ REALVEKST.

ger, til dels av betydelig årlig og samlet omfang. De fleste satsingene blir hel- eller del-finansiert over Forskningsrådets budsjett. Satsingene får startfinansiering i 2026, og tallfestede rammer for videre finansiering i påfølgende år.

Nye satsinger i 2026

- *Næringsrettet forskning innenfor kvante-*

teknologi: Ramme: 750 mill. kroner over 5 år. Finansiering: Kunnskapsdepartementets (KD) bevilgning til Forskningsrådet (kap. 285.71 Strategiske prioriteringer).

- *Forskning på forsvarsevne, trygghet og beredskap:* Ramme: 132 mill. kroner årlig i fem år, mulig forlengelse for tre år; totalt 660 mill. kroner (5 år), eller nær 1,1 mrd. kroner (8 år). Finansiering: KDs bevilgning til Forskningsrådet (75 mill. kroner pr år, kap. 285.71) og Forsvarsdepartementets bevilgning til Forskningsrådet (57 mill. kroner pr år).
- *Polhavet 2050:* Ramme: 100 mill. kroner årlig i ti år, totalt 1 mrd. kroner, fordelt med 750 mill. kroner til kjerneprosjekter →

“Det nye systemets overordnede mål er å sørge for at Stortingets bevilgninger til rådet så nøyaktig som mulig samsvarer med forventede utbetalinger i budsjettåret”

og 250 mill. kroner til to utlysninger. Finansiering: KDs bevilgning til Forskningsrådet (kap. 285,71).

- *Infrastruktur for tungregning:* Ramme: totalt 380 mill. kroner fordelt over to år. Finansiering: KDs bevilgning til Kunnskapssektorens tjenesteleverandør - Sikt (180 mill. kroner) og KDs bevilgning til Forskningsrådet (200 mill. kroner, kap. 285,71).
- *Rekruttering av internasjonale forskere:* Ramme: 300 mill. kroner fordelt over tre år. Finansiering: KDs bevilgning til Forskningsrådet (285,71).
- *Bærekraftig transport og areal- og naturbruk:* Etablering av forskingssentre. Ramme ikke angitt.

Satsing utenfor Forskningsrådets budsjett:

- *Forskning på framvoksende teknologier.* Ramme: 50 mill. kr i 2026, årlig 100 mill. kr fra 2027. Finansiering: KDs rammebevilgning til Universitetet i Oslo og NTNU.

Satsinger og vekst går gjerne hånd i hånd. Med en foreslått bevilgning i 2026 som er nesten 1 mrd. kroner og over 9 prosent høyere enn i 2025, er det tilsynelatende betydelig vekst i Forskningsrådets bevilgninger. Den økte bevilgningen i 2026 blir imidlertid, med referanse til KDs og NFDs bevilgninger spesielt, særlig tilskrevet «en auke i løvingsbehovet over departementets tilskotspostar til Noregs forskingsråd i tråd med framdrifta i forplikta prosjekter».

Stor budsjetteffekt av rådets omlegging til bruttobudsjettering

Nøkkelen til det budsjettmessige handlingsrom for nye satsinger synes mindre å ligge i høyere samlet rådsbevilgning enn i spesielle forhold ved budsjetteringen av KDs post for rådets bevilgninger til «strategiske prioriteringer» (kap. 285,71). Denne posten bidrar med det aller meste av den budsjettmessige inndekningen av satsingene i 2026-budsjettet.

Med en bevilgning i 2026 på 3,4 mrd. kroner, tilsvarende 30 prosent av rådets samlede bevilgninger, er dette Forskningsrådets klart største og viktigste budsjettpost, gitt postens historiske og aktuelle rolle for vekslende tverrfaglige og -sektorielle satsinger.

Denne posten berøres i særlig grad av at 2026 er et overgangså i Forskningsrådets omlegging til bruttobudsjettering. Det nye systemets overordnede mål er å sørge for at Stortingets bevilgninger til rådet så nøyaktig som mulig samsvarer med forventede utbetalinger i budsjettåret.

Nettobudsjetterte bevilgninger var direkte mål på de ressurser som Stortinget stilte til rådets disposisjon. Bevilgningen sto fast uansett om det av ulike grunner ikke var mulig å disponere bevilgningen i sin helhet i løpet av budsjettåret. Gjenstående midler kunne overføres til neste budsjettår og benyttes i senere år, uten at det virket inn på bevilgningene i senere års budsjettproposisjoner.

Denne måten å budsjettere på førte til store avsetninger som ikke ble utbetalt i budsjettåret – som er selve problemet bruttobudsjettering er innført for å løse. Når bevilgningen i størst mulig grad skal falle sammen med forventede utbetalinger i budsjettåret, blir treffsikre estimater på utbeta-

tall mellom år. De berørte bevilgningene blir ikke brukt flere ganger, slik det skjedde da tiltak i årene 2018-2022 for å bygge ned avsetningene mislyktes grovt.

Aktivitetsvolumet sett over tid endres ikke, men gjenbudsjetteringen påvirker direkte grunnlaget for å sammenlikne bevilgninger i tidligere års salderte budsjetter og foreslåtte bevilgninger i senere års budsjettproposisjoner. Det gjør at proposisjonens kommunisering av budsjettforslagets innhold i så sentrale politiske spørsmål som vekst og (om)prioritering blir vesentlig mer kompleks og utydelig.

At effekten av dette vil være særlig stor i overgangsfasen innebærer at det, med de opplysninger proposisjonen gir, er så godt

“Bevilgninger gjenbudsjetteres dermed på en måte og i et omfang som gjør det vanskelig og usikkert å sammenlikne bevilgningstall mellom år”

linger til aktiviteter med tilsagn om støtte i det aktuelle budsjettåret en hovedvariabel i budsjetteringen av bevilgningen. For å forhindre at avvik mellom forventet og faktisk utbetaling fører til nye avsetninger, blir midler som ikke er utbetalt i budsjettåret tilbakebetalt til statskassen, for så å bli tilbakeført og stilt til rådets disposisjon i form av tilsagnsfullmakter for senere budsjettår.

Denne mekanismen virker kraftig inn på rådets 2026-bevilgning generelt og særlig sterkt på post 285,71 spesielt. I nysalderingen av budsjettet for 2024 ble (minst) 4,6 mrd. kroner som sto på rådets konsern-konto ved utgangen av 2024 tilbakebetalt til statskassen.

Denne var midler fra tidligere års budsjetter som ikke var kommet til utbetaling ved overgangen i 2025 til bruttobudsjettering. I det nye systemet blir de ikke stående på rådets konto, men tilbakebetales til statskassen. De blir likevel ikke endelig inndratt, men omgjøres til tilsagnsfullmakter for senere budsjettår og vil med det inngå i senere års bevilgninger.

Denne mekanismen slår særlig kraftig inn ved overgangen til ny budsjettmodell når nærmere 5 mrd. kroner skal innføres i budsjettene for 2026 og senere år. Tilbakeføringen innebærer at midler som var del av tidligere års bevilgninger blir lagt inn på nytt i bevilgningene i senere budsjettår.

Bevilgninger gjenbudsjetteres dermed på en måte og i et omfang som gjør det vanskelig og usikkert å sammenlikne bevilgnings-

som umulig å fastslå hvorvidt og eventuelt i hvilken grad budsjettforslaget for 2026 gir en økning i rådets disponible midler. At økningen i KDs og NFDs bevilgninger særlig knyttes til økt bevilgningsbehov «i tråd med framdrifta i forplikta prosjekter», indikerer at Regjeringen legger til grunn at dette ikke er tilfelle.

Forbigående (?) økt handlingsrom for satsinger

Men tilbakeføringen av de 4,6 mrd. kronene fra 2024 gir i seg selv ikke svaret på hvorfor det likevel er mulig å iverksette flere nye ambisiøse satsinger i 2026, innenfor rammen av bevilgninger som tilsynelatende ikke har nevneverdig vekst

Handlingsrommet for å sette i gang ny aktivitet i budsjettåret har i rådets bruttomodell sitt eget navn: *tilsagnsrammen*. Den angir i hvilket omfang rådet kan pådra staten nye forpliktelser i det aktuelle budsjettåret. Størstedelen av tilsagnsrammen er til forpliktelser for framtidige år, mens en mindre del gjelder ny aktivitet som starter opp og kommer til utbetaling i budsjettåret, og derfor inngår i budsjettårets forslag til bevilgning.

De tilbakeførte avsetningene fra 2024 dekker ikke bare tilsagn som er gitt tidligere år, men viser seg også å tilføre 2026-budsjettet økt handlingsrom for ny aktivitet. Det kommer i særlig grad KDs post for strategiske prioriteringer til gode. Av en samlet tilsagnsramme på posten på 4,9 mrd. kroner inngår en styrking på 1,05 mrd. kroner «som

FORSKNINGSRÅDETS LEDER MARI SUNDLI TVEIT MÅ HÅNDTERE EN KOMPLEKS NY BUDSJETTERING.

“Handlingsrommet for å sette i gang ny aktivitet i budsjettåret har i rådets bruttomodell sitt eget navn: *tilsagnsrammen*”

følge av at regjeringa i 2026 vil bruke avsetningane på posten som blei tilbakebetalt til statskassa i slutten av 2024».

Denne postens omfattende bidrag til nye satsinger i 2026 har dekning i denne tilsagnsrammen. Kun en liten andel av tilsagnsrammen gjelder 2026 og inngår i bevilgningen for 2026. Av en foreslått bevilgning på posten på 3,4 mrd. kroner er nesten

3,2 mrd. kroner til inndekning av forpliktelses fra tidligere år, mens 240 mill. kroner er til nye tilsagn som kommer til utbetaling i 2026.

At nye tilsagn utgjør en liten andel av bevilgningen skyldes bruttobudsjetteringens overordnede krav til samsvar mellom bevilgning og forventet utbetaling. For å ta høyde for at det tar tid å lyse ut midler,

behandle søknader, inngå kontrakter mv. innen utbetalinger kan skje, vil bevilgningen i startåret til ny aktivitet være vesentlig lavere enn full årsramme.

Det gir rom for å iverksette nye satsinger også i budsjettår med begrenset handlingsrom, men når satsinger med lav startbevilgning trappes opp til full årsramme, øker forpliktelsene kraftig. Det vil normalt, med nullvekst som utgangspunkt, føre til at handlingsrommet for ny aktivitet i påfølgende år innskrenkes. Kommende års budsjetter vil vise i hvilken grad dette vil gjelde for rådets viktige post for strategiske prioriteringer.

Regjeringens forslag til statsbudsjett vil gi en realvekst på 1,8 prosent til FoU i 2026

Støre-regjeringen la fram sitt forslag til statsbudsjett for 2026 den 15. oktober 2025. NIFUs statsbudsjettanalyse ser nærmere på budsjettforslagets betydning for forskning og høyere utdanning.

INGE RAMBERG,
Forsker 2,
NIFU

FREDRIK NICLAS PIRO,
Forskningsleder,
NIFU

Mens saldert budsjett for 2025 hadde en realnedgang på 3 prosent i de samlede FoU-bevilgningene sammenlignet med 2024, er det i budsjettforslaget for 2026 foreslått en realvekst på 1,8 prosent.

Mye av veksten er av teknisk karakter som ikke direkte påvirker forskningsaktiviteten; årlige svingninger i kontingenter for deltakelse i internasjonalt samarbeid, bevilgninger til bygg, og omlegging til bruttobudsjettering i Norges forskningsråd. Sistnevnte vil særlig i overgangsfasen gi en betydelig teknisk effekt på FoU-budsjettet.

Forskningsrådets faglige bevilgning (ikke inkludert grunnbevilgninger til forskningsinstitutter) økes med 6 prosent i faste priser sammenlignet med i 2025, men innføringen av bruttobudsjettering gjør det vanskelig å sammenlikne med tidligere år (se egen artikkel).

“FoU-bevilgningenes andel av bruttonasjonalprodukt (BNP) er for 2026 anslått til 0,95 prosent”

Rammebevilgningen til universiteter og høyskoler utgjør totalt 48,2 mrd. kroner, som er vel 1,7 mrd. kroner mer enn i saldert budsjett for 2025. Justert for antatt lønns- og prisvekst gir det en marginal realvekst på 0,1 prosent fra 2025.

Hovedtall og sentrale endringer

De samlede bevilgningene i Prop. 1 S (2025–2026) til forskning og utviklingsarbeid (FoU) er anslått til 51,3 mrd. kroner. Det er 2,6 mrd. kroner mer enn i saldert budsjett 2025, og gir en nominell vekst på 5,3 prosent (mot 0,7 prosent i fjor). Justert for anslått lønns- og prisvekst (3,6 prosent) gir dette en realvekst på 1,8 prosent (mot en realnedgang på rundt 3 prosent i fjorårets budsjett).

FoU-bevilgningenes andel av bruttonasjonalprodukt (BNP) er for 2026 anslått til 0,95 prosent. Det er en økning fra 0,90 prosent i 2025 (etter at andelen falt fra 0,93 prosent i 2024). Målet om FoU-bevilgninger tilsvarende 1 prosent av BNP ble oppfylt i femårsperioden

2016–2020, men sterk BNP-vekst har imidlertid bidratt til at andelen har falt til godt under én prosent de siste årene.

FoU-bevilgningenes andel av samlede utgifter over statsbudsjettet utgjør i 2026 3,52 prosent – den laveste andelen på 20 år. Andelen var over 4 prosent gjennom hele perioden 2016–2022, men har siden 2023 ligget godt under 4 prosent (i fjor var den på 3,60 prosent).

Knappe realvekst i FoU-bevilgninger som har direkte betydning for forskningsaktivitet. Flere av endringene i 2026-budsjettet er av mer teknisk art, og påvirker ikke FoU-aktiviteten direkte. Det gjelder for det første en vekst i forventet utbetaling til kontingent for norsk deltakelse i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer på 450 mill. kroner. Tilsvarende øker innbetalingene for deltakelse i internasjonalt romsamarbeid.

En annen teknisk faktor er veksten i bevilgninger til Forskningsrådet som følge av overgangen til bruttobudsjettering, hvilket ikke reflekterer økt aktivitetsnivå over tid. Omfanget av effekten er ikke spesifisert.

Kraftig vekst i Nærings- og fiskeridepartementets (NFD) FoU-bevilgninger: NFD er departementet med den sterkeste realveksten i FoU-bevilgninger målt i prosent: en vekst på 12,1 pro-

sent fra 2025 (fra 5,1 mrd. kroner til 5,9 mrd. kroner).

Økningen skyldes for en stor del økte kontingenter for norsk deltakelse i European Space Agency og EUs romforskningsprogrammer, men også en kraftig økning i departementets bevilgninger til Forskningsrådet på nesten 300 mill. kroner, som tilsvarer 16 prosent i faste priser. Økningen i dette departementets rådsbevilgning er knyttet til rådets overgang til bruttobudsjettering.

Forsvarsdepartementets Fou-bevilgninger reduseres: FDs bevilgninger vokste kraftig i budsjettet for 2025. I budsjettet for 2026 er det imidlertid lagt opp til en nedgang i bevilgningene på 6,7 prosent i faste priser.

Tilsagnsfullmakter til Forskningsrådet øker imidlertid kraftig, noe som ventelig vil gi betydelig vekst i FoU-utgiftene i årene som kommer, for å ta høyde for økte tilskudd knyttet til FoU-løftet i langtidsplanen for Forsvaret.

Nullvekst i Helse- og omsorgsdepartementet (HOD): I faste priser står bevilgningene i praksis på stedet hvil i et av de største FoU-departementene, HOD. Med vel 7 mrd. kroner i FoU-bevilgninger i 2026, legger HOD seg på et uendret nivå sammenlignet med 2025 i faste priser.

Realvekst for sentrale FoU-departementer: Det er realvekst i Kunnskapsdepartementets (KD) FoU-bevilgninger. KDs FoU-bevilgning for 2026 er på 26,5 mrd. kroner, som innebærer en realvekst på 3,8 prosent. Også Energidepartementet (1,1 mrd. kroner, realvekst 3,1 prosent), og Klima- og miljødepartementet (1,6 mrd. kroner, realvekst 4,8 prosent) trapper opp FoU-bevilgningene sine.

Flere nye og styrkede satsinger: Budsjettforslaget for 2026 omfatter flere nye og styrkede forskningssatsinger, med vekt på næringsrettet teknologi og forsvar, sikkerhet og beredskap.

Over Forskningsrådets bevilgning finansieres blant annet følgende strategiske prioriteringer: *Rekruttering av internasjonale forskere* (300 mill. kroner fordelt over tre år), *Tungregning infrastruktur* (200 mill. kroner fordelt over to år), *Kvanteteknologi* (150 mill. kroner årlig i fem år), *Forsvarsevne, trygghet og beredskap* (75 mill. kroner årlig i 5-8 år),

“KDs FoU-bevilgning for 2026 er på 26,5 mrd. kroner, som innebærer en realvekst på 3,8 prosent”

og Polhavet 2050 (1 mrd. kroner over ti år).

I tillegg kommer disse satsingene: Fremvoksende teknologier (50 mill. kroner til UiO og NTNU), Grønn plattform (290 mill. kroner på FoU-området til ny utlysning i 2026), Bærekraftig transport og areal- og naturbruk (nye senterordninger i 2025 og 2026).

Noe høyere bevilgninger til Forskningsrådet i 2026. Rådets bevilgninger øker i forhold til 2025 med om lag 1 mrd. kroner. Rådet får i 2026 en samlet bevilgning på 11,4 mrd. kroner (ikke inkludert grunnbevilgninger til forskningsinstitutter).

Dette betyr at Rådet forvalter vel 20 prosent av statsbudsjettets totale FoU-bevilgninger. I faste priser gis Rådet en økning i bevilgninger på 6 prosent, men Rådets overgang til bruttobudsjettering fra 2025 innebærer at 2025- og 2026-tallene ikke er direkte sammenlignbare.

Universiteter og høyskoler får i 2026 en rammebevilgning på 48,2 mrd. kroner, som er 1,7 mrd.

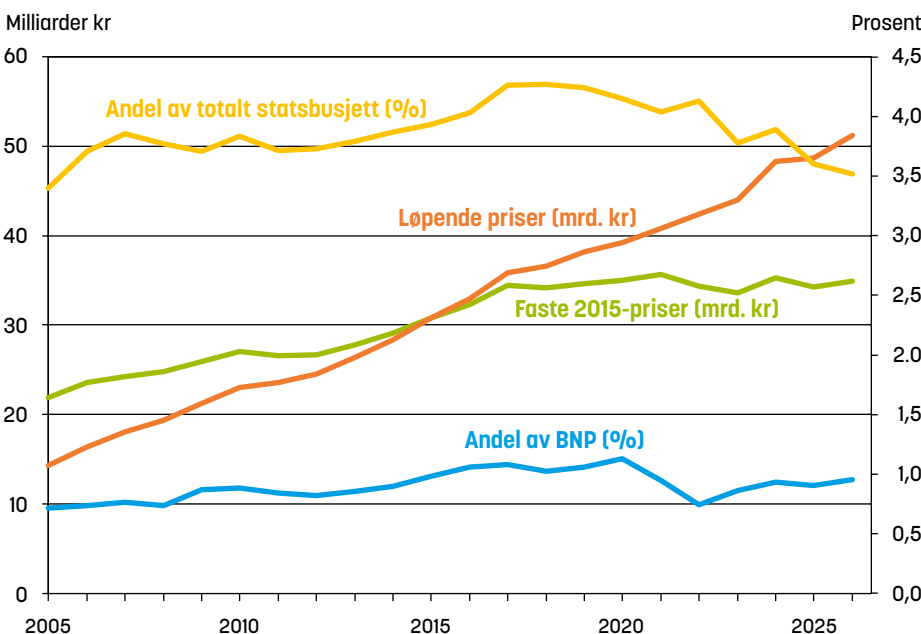
kroner mer enn i saldert budsjett 2025. Justert for lønns- og prisvekst gir dette en marginal realvekst i 2026 på 0,1 prosent.

De viktigste økningene i sektoren, foruten 1,67 mrd. kroner i lønns- og prisjustering, er 260 mill. kroner til *Husleiekompensasjon til Livsvitenskapsbygget* ved UiO, 174 mill. kroner til *Studieplasser opprettet i årene 2020–2025*, 167 mill. kroner til *Økt uttelling på resultatindikatoren*, og 78 mill. kroner til styrking av UiOs rammevilkår for satsing på livsvitenskap, samt 50 mill. kroner hver til UiO og NTNU til *Forskningssatsing på framvoksende teknologier*.

Rammebevilgningen kuttes 414 mill. kroner som følge av *utfasing av midlertidige studieplasser fra Utdanningsløftet 2020 (koronatiltak)* og 346 mill. kroner for å frigjøre midler til omprioriteringer.

6,3 mrd. kroner til byggeprosjekter utenfor husleieordningen. Det blir foreslått 6,3 mrd. kroner til byggeprosjekter utenfor husleieordningen ved høyere utdanningsinstitusjoner, om lag 670 mill. kroner lavere enn i saldert budsjett for 2025. Det bevilges midler til forprosjektering av Norges arktiske museum ved Universitetet i Tromsø, og 300 mill. kroner til bygging av nytt Griegakademi ved Universitetet i Bergen.

ANSLÅTTE BEVILGNINGER TIL FOU OVER VEDTATT STATSBUDSJETT FOR 2025 OG FORSLAG TIL STATSBUDSJETT FOR 2026. LØPENDE OG FASTE 2015-PRISER I MILLIARDER KRONER (VENSTRE AKSE) OG SOM PROSENTANDEL AV BNP OG TOTALE BEVILGNINGER OVER STATSBUDSJETTET (HØYRE AKSE).

Kilde: NIFU, Prop. 1 s (2025–2026)

Artikkelen presenterer hovedfunn fra publikasjonen NIFU-Innsikt 2025:11 *Forskning og høyere utdanning i budsjettproposisjonen for 2026* som er skrevet av Inge Ramberg (NIFU), Fredrik Niclas Piro (NIFU), Bo Sarpebakken (SSB), Kaja Wendt (SSB) og Egil Kallerud.

Hvordan kan værdien af kunst og humanistisk forskning bedst synliggøres?

I en tid, hvor samfundsmæssig impact spiller en afgørende rolle i forskningspolitik og -evaluering, har kunst og humanistisk forskning en særlig udfordring med at demonstrere impact, som ofte defineres i økonomiske termer. I *The Impact and Value of Research in the Arts and Humanities*¹, et state of the art review, belyste vi ovenstående udfordring, samt hvordan man kan karakterisere den værdiskabelse, der finder sted indenfor kunst og humanistisk forskning.

CARTER BLOCH, centerleder og professor

ALAN IRWIN, professor

EVANTHIA KALPAZIDOU SCHMIDT, lektor

ANNA VIGSØ PEDERSEN, AC-fuldmægtig

AMALIE DUE SVENDSEN, videnskabelig assistent

alle fra Dansk Center for Forskningsanalyse, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet

Hvordan kan vi forstå værdien af kunst og humanistisk forskning? Dette var et af hovedspørgsmålene i en rapport, som Dansk Center for Forskningsanalyse for nyligt publicerede med støtte fra Augustinusfonden.

Studiet tog udgangspunkt i en omfattende litteraturgennemgang, som blev beriget med indsigter fra 29 semi-strukturerede interviews med centrale forskere og interessenter. Her præsenterer vi et uddrag af rapportens hovedkonklusioner.

Impact på dagsordenen

Impact har været et buzzword i de seneste års forskningspolitik, hvor man især har set et øget fokus på økonomisk impact, når man har vurderet forskningens samfundsmæssige betydning. Denne forståelse af impact-begrebet er blevet mødt med en del kritik fra humanistiske forskere, der oplever at deres forskning bliver undervurderet (og dermed underprioriteret), når den måles alene ud fra snævre økonomiske parametre.

Andre humanistiske forskere anlægger en mere pragmatisk tilgang og fremhæver potentialet i at udvide impact-begrebet, så det bedre reflekterer og fremmer den værdiskabelse, der finder sted inden for kunst og humaniora.

Snævre rammer for forskningsevaluering

Det snævre impact-begreb afspejles også i de dominerende praksisser inden for forskningsevaluering, hvor man ofte anvender målemetoder, der er vokset ud af STEM-disciplinerne. Kritikere pointerer, at der eksisterer et institutionelt pres på humanistiske forskere for at kvantificere deres resultater ift. citationsbaserede metrikker og andre bibliometriske indikatorer.

Men sådanne mål tager ikke højde for den disciplinære kontekst; excellence i humaniora vurderes i langt højere grad i forhold til andre og mere kvalitative parametre såsom analytisk klarhed, intellektuel originalitet og teoretiske bidrag.

Der er derfor brug for bredere og kontekstsensitive tilgange til forskningsevaluering, hvis man ønsker at indfange den komplekse værdiskabelse, der finder sted inden for kunst og humaniora. En sådan tilgang vil både understøtte den intrinsiske værdi af den humanistiske forskning og de langsigtede effekter ift. kulturel forståelse, social sammenhængskraft og offentlig debat.

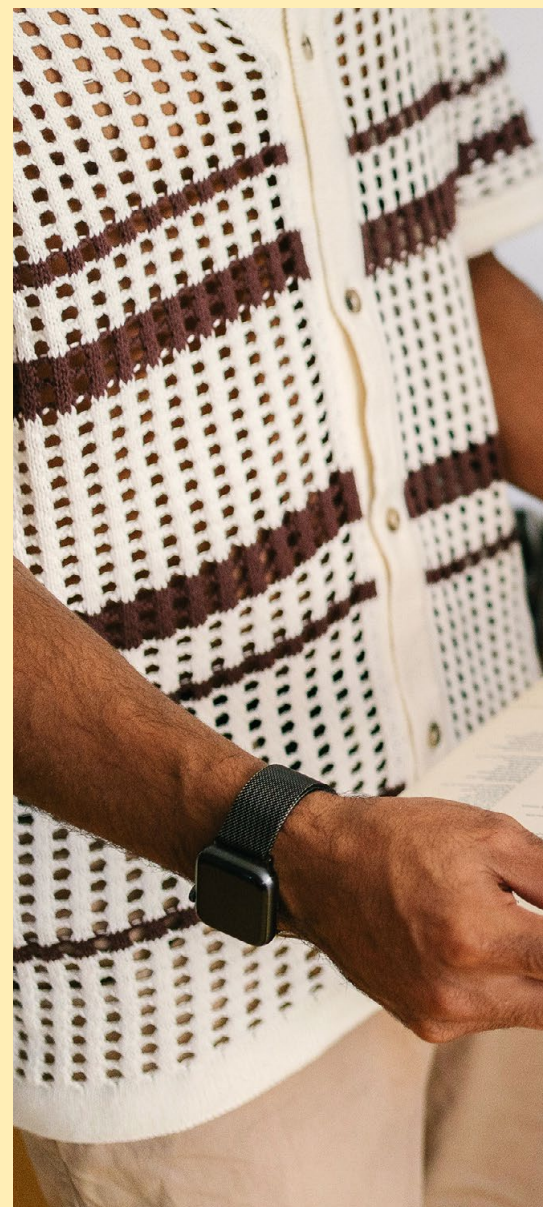
Mere end økonomisk impact

Men hvis det ikke er patenter, der genereres i den humanistiske forskning, hvad skabes der så? Helt overordnet kan man sige, at kunst og humanistisk forskning spiller en central rolle i at forme, udfordre og udvide vores forståelse af kulturelle værdier.

Forskningen sætter fokus på en lang

række af spørgsmål, der knytter sig til det at være menneske. Svarene på disse spørgsmål skaber værdi på mange forskellige måder, alt afhængig af forskningens karakter og kontekst.

Litteraturen og vores interviewpersoner gav et nuanceret billede af den værdi, der

“Impact har været et buzzword i de seneste års forskningspolitik, hvor man især har set et øget fokus på økonomisk impact”

skabes. Blandt andet fremgik det, at værdien af kunst og humanistisk forskning kan være intrinsisk, idet den har en æstetisk eller intellektuel værdi i sin egen ret.

Forskningen skaber også social værdi ved at fremme tolerance, social sammenhængskraft og offentlig debat, og kulturel værdi skabes igennem bevaring af kulturarv og kulturelle identiteter. Derudover kan forskningen have mere direkte økonomisk impact for eksempel igennem sine bidrag til den kreative sektor.

Mange veje til værdi

Værdiskabelse tænkes traditionelt som en lineær proces fra forskning til samfundsmæssig nytte, men det billede er langt fra dækkende, særligt ikke inden for kunst og humaniora hvor disse processer ofte er interdisciplinære, relationelle og langsigtede. F.eks. kan værdi ofte opstå som resultat af den samlede vidensopbygning inden for et forskningsfelt frem for af et enkelt målrettet forskningsprojekt.

“Helt overordnet kan man sige, at kunst og humanistisk forskning spiller en central rolle i at forme, udfordre og udvide vores forståelse af kulturelle værdier”

Det kan også være vanskeligt at forudsige værdien af specifikke forskningsprojekter, fordi uventede effekter kan opstå. En interviewperson fremhævede et citizen science-projekt, hvor udviklingen af en app til amatørarkæologer uventet viste sig at have terapeutisk potentiale for veteraner med PTSD.

Således kan værdi også være et resultat af interaktion, samskabelse og offentligt engagement – det som i litteraturen kaldes “produktive interaktioner”. Her opstår værdiskabelsen i mødet mellem forskere og samfundsaktører, hvor viden ikke blot formidles, men udvikles i fællesskab.

Bevillingssystemer med blik for mangfoldig værdiskabelse

De indsigter, som fremgår af litteraturstudiet, rummer et stort potentiale for udviklingen af mere inkluderende og kontekstsensitive bevillingssystemer, der i højere

grad anerkender forskelligartede former for værdiskabelse på tværs af discipliner.

Bevillingsgivere kan spille en aktiv rolle i at fremhæve og styrke de mangeartede bidrag, som kunst og humaniora yder til samfundet, hvis der skabes større bevidsthed om og anerkendelse af de forskellige veje fra forskning til impact.

Dette bør indbefatte nye tilgange til brugen og udviklingen af evalueringssystemer. F.eks. kan humanistiske forskere inddrages i udformningen af disse systemer, så de i højere grad afspejler feltets egne videnskabelige logikker og værdiforståelser.

Derudover kan bevillingsgivere understøtte forskernes evne til at kommunikere forskningens samfundsmæssige betydning – eksempelvis gennem formidling af såkaldte “impact stories” og ved at tilbyde træning i at artikulere forskningens værdi i bredere kulturelle, sociale og etiske termer.

HUMANISTISK FORSKNING KASTER LYS OVER, HVAD DET VIL SIGE AT VÆRE MENNESKE SAMMEN MED ANDRE MENNESKER.

The Creativity Illusion: Why AI Can Imitate Everything Except the Future

Schumpeter and Simon help us separate real innovation from statistical mimicry.

MARK KNELL,
Professor Emeritus, NIFU

Creativity has become the battleground of our technological moment. Generative AI now produces songs, images, and text at industrial scale, and many claim that machines have finally crossed the line into creativity itself. But the line has not moved as far as it appears.

AI is not creative

AI does not create; it reorganizes. It ingests humanity's archives and produces new arrangements assembled entirely from what has already existed. The impression of novelty arises from speed and the sheer

JOSEPH SCHUMPETER DEFINED INNOVATION AS THE INTRODUCTION OF NEW COMBINATIONS.

Bronx, it forged a cultural form – turntables as instruments, sampling as language –

HERBERT SIMON CONCEPTUALIZED CREATIVITY AS A FORM OF PROBLEM SOLVING WITHIN A DEFINED PROBLEM SPACE.

detects patterns, optimizes similarities, and recombines elements drawn from its training data. Humans do something different: we redefine the problem itself. We imagine possibilities that are *not* extrapolations of anything that came before.

Schumpeter and creativity

This is where Joseph Schumpeter and Herbert Simon provide the conceptual clarity the debate is missing.

Schumpeter argued that innovation arises through *new combinations* – qualitative ruptures that reshape markets, industries, and consumer behavior. These innovations generate new value structures rather than optimizing old ones. They cannot be derived statistically from existing examples.

Simon, however, viewed creativity as a form of *complex problem solving* within a defined problem space. Agents explore possibilities under constraints, using heuristics and rules to search for solutions. This description perfectly suits modern AI, which is essentially a high-powered exploration

“AI’s creative process is mechanical. It detects patterns, optimizes similarities, and recombines elements drawn from its training data”

volume of output, not from the arrival of something unprecedented. It is creativity by recombination – rapid, competent, and ultimately bounded by the past.

The recent AI-generated hit dominating the streaming charts is a case in point. Its melody is smooth, its production flawless, and its structure perfectly optimized for listener retention. But it is built from familiar harmonic patterns and recycled rhythmic tropes.

Compare this to the Beatles, whose mid-1960s leap from pop formula to boundary-stretching experimentation reconfigured what popular music could sound like. Their work did not just remix prior influences – it redirected the trajectory of the entire medium.

And the Beatles are far from the only example that illustrates the gulf between *recombination* and *invention*. When Picasso shattered the conventions of representation and unveiled Cubism, there was no linear path connecting 19th-century realism to *Les Femmes d'Alger*.

When hip-hop emerged in the South

that no dataset could have predicted. Miles Davis's *Birth of the Cool* created a new musical grammar; the preconditions were present, but the leap itself was not contained within them.

The same is true in technology. The iPhone was not simply a blend of a phone, camera, and computer. It reframed what a personal device could be, collapsing categories that – until that moment – felt natural and immutable. These are Schumpeterian moments: the invention of *new combinations* that destabilize the old order and inaugurate the new.

AI, by contrast, excels at being familiar

This distinction matters because we are increasingly confusing variation with invention. AI's creative process is mechanical. It

“AI’s creative process is mechanical. It detects patterns, optimizes similarities, and recombines elements drawn from its training data”

THE BEATLES REDEFINED WHAT ROCK AND POP SHOULD AND COULD BE.

Schumpeter's "New Combinations"

Joseph Schumpeter defines innovation as the introduction of "new combinations" – novel arrangements of existing resources that produce qualitative change in the economic system. These include new products or product qualities, new production methods, new markets, new sources of supply, and new forms of industrial organization. What distinguishes a new combination is its discontinuity: it is not an incremental improvement but a shift that alters established patterns of economic activity.

Although new combinations draw upon existing knowledge, they require *creative judgment* that transforms familiar elements into configurations not previously realized. This sets innovation apart from mechanical recombination. In this framework, artificial intelligence can generate extensive variations within known domains, but whether such outputs qualify as Schumpeterian new combinations depends on their capacity to produce *structural economic change*, rather than merely generating artifacts that appear novel.

"AI will overwhelm the world with output. But output is not vision"

engine across the space of what is already known.

Combining these two perspectives reveals the true limits of artificial intelligence. Through Simon, we understand AI as an extraordinary generator of possibilities – drafts, blends, stylistic variations, prototypes. Through Schumpeter, we understand why this does not yet qualify as innovation. *New combinations require intentional, imaginative leaps that alter the structure of the domain itself.*

The future

Can AI produce such new combinations? Not under current architectures. It lacks autonomy of aims, cannot posit new forms of value, cannot redefine the problem space, and cannot select for significance. It does

not invent – because invention is not a statistical operation.

AI will overwhelm the world with output. But output is not vision. And mistaking mechanical novelty for genuine creation risks flattening our understanding of the new.

Real creativity has always involved risk, discomfort, and conceptual courage. It bends rules, invents categories, and expands the horizon of the possible. Schumpeter understood this. Simon understood its mechanics. What neither anticipated is a culture so mesmerized by synthetic novelty that it begins to forget what true innovation looks like.

AI can rearrange the world we already know. Only humans can create the world that does not yet exist. **6**

Simon on Problem Solving

Herbert Simon conceptualized creativity as a form of *problem solving* within a defined "problem space," where agents generate new solutions by exploring possibilities constrained by rules, available knowledge, and heuristics. Creativity arises not from overturning the structure but from navigating it effectively.

This framework aligns closely with contemporary artificial intelligence, which excels at searching vast combinatorial spaces and generating variations based on prior data. In Simon's sense, AI can be highly creative, but its creativity remains bounded by the structure of the problem space it is given.

Bättre samverkan om testbäddar krävs för ett bättre innovationsklimat i Norden

I dag hämmar de svenska och norska finansieringssystemen små och medelstora företags möjligheter att i sitt utvecklings- och innovationsarbete använda testbäddar och deras tjänster i grannlandet.

OSLO SCIENCE CITY HAR SVÅRT ATT TA MED SVENSKA PARTNER PÅ GRUND AV FINANSIERINGSREGLERNA. DANSKA OCH NORSKA KUNGLIGHETER BESÖKER OSLO SCIENCE CITY ÅR 2024. WERGELAND SØRBYE TILL VÄNSTER.

Svinesundskommittén

Svinesundskommittén är platsen för det politiska samtalet över gränsen mellan Norge och Sverige. De driver projekt för näringsliv, arbete och utveckling genom ett brett kontaktnät ut i företag, akademi och myndigheter.

KJELL NILSSON,
Nilsson Landscape

ANNIKA DAISLEY,
Svinesundskommittén

Även om nordiska regioner generellt rankar högt på det Innovation Scoreboard som EU regelbundet ger ut dyker det ofta upp fall

som tyder på att nationella regelverk och dess tillämpningar försvårar ett optimalt utnyttjande av den forskningsinfrastruktur som länderna investerat i.

Svinesundskommittén, som är en av tolv gränsregionala samarbetskommittéer, har uppmärksammat detta som ett gränshinder som försämrar innovationsklimatet i Draghis plan

Den tidigare presidenten för Europeiska centralbanken Mario Draghi levererade för drygt ett år sedan en rapport om de utmaningar som Europa står inför i en tid av min-

skande världshandel, geopolitisk osäkerhet och accelererande teknologisk utveckling. Draghis strategi för ett mer konkurrenskraftigt Europa startar med att vi måste minska innovationsgapet till USA och Kina.

Det startas nämligen alldeles för få företag inom nya teknologier i Europa. Det beror inte på att det saknas idéer eller ambitioner, men att vi är för dåliga på att omsätta idéerna till kommersiella succéer. Draghi pekar på behovet av en reformering av hela innovationsekosystemet, däribland att undanröja regelmässiga hinder mot ett

optimalt utnyttjande av forskningsinfrastrukturen.

Bra kan bli bättre

I en global kontext är de nordiska länderna små, men tillsammans är man ekonomiskt starka – världens tolfte största ekonomi – och man representerar en betydande och teknologiskt avancerad marknad.

När EU rankar Europas regioner med avseende på deras prestanda inom forskning

“I en global kontext är de nordiska länderna små, men tillsammans är man ekonomiskt starka”

och innovation brukar nordiska regioner finnas bland de ledande¹. Så är även fallet i 2025 års ranking där fem av de tio högst rankade NUTS2-regionerna² är nordiska. Listan toppas av de svenska och danska huvudstadsregionerna följda av London, Zürich och tyska Oberbayern medan Helsinki-Uusimaa, Västsverige och Sydsverige återfinns på platserna 8-10.

Det innebär emellertid inte att allt är perfekt. Draghi poängterar vikten av ett optimalt utnyttjande av forskningsinfrastrukturen men vi har stött på flera exempel där styvbenta nationella regler sätter käppar i hjulet såväl för små och medelstora företag som för forskningssamarbetet mellan länderna i Norden.

Ett potentiellt gränshinder

Svinesundskommittén har gjort Nordiska ministerrådets Gränshinderråd uppmärksam på att idag hämmar de svenska och norska finansieringssystemen små och medelstora företags (SME) möjligheter att i sitt utvecklings- och innovationsarbete använda testbäddar och deras tjänster i grannlandet.

Testbäddar är den del av forskningsinfrastrukturen som det framför allt för små och medelstora företag är viktigt att ha tillgång till när de försöker utveckla nya produkter eller processer.

Men eftersom dessa anläggningar ofta är nationellt finansierade är deras tjänster endast tillgängliga för företag från det egna landet. Att göra norska testbäddar tillgängliga även för svenska företag och vice versa skulle avsevärt öka tillgången, då testbäddarna ofta är starkt specialiserade.

Ingen hjälp att hämta i Norge för svensk SME

Ett sådant exempel stötte Erik Dahlén på när han arbetade som innovationsrådgivare åt bioekonomiklustret Paper Province. Ett småföretag i Värmland hade tagit fram ett biobaserat isoleringsmaterial som kunde användas i stället för plast i värmerör. Målet var att etablera en tillverkning och därmed skapa arbetstillfällen i regionen. Men man behövde hjälp med att utveckla en effektiv produktionsprocess.

Sådan kompetens fanns ett stycke in på den norska sidan av gränsen i form av ett norskt katapultcenter (Manufacturing Technology Norwegian Catapult Center) placerat i Raufoss industripark i Gjøviks kommun. Centret är specialiserat på att testa och utveckla industriella produktionsprocesser och förfogar över en maskinpark värd 400 miljoner norska kronor utplacerad hos olika industriföretag.

Man hjälper också kunderna, vanligen start-ups eller företag som befinner sig i en omställningsfas, med att hitta någon som kan starta en produktion och var man skaffar råvaror och annat material.

Planerna gick emellertid i stöpet främst på grund av att man inte var ett norskt företag. Det kan vara svårt för små företag som inte är vana vid att skriva ansökningar att få den hjälp man behöver för att komma vidare.

Erik Dahlén uppfattade det som att viljan saknades för att hjälpa ett litet företag som dessutom kom från utlandet såväl hos katapultcentret som hos SIVA i form av Sør-Hedmark Næringshage, vilka varken ville använda sina resurser för att finna en

“Testbäddar är den del av forskningsinfrastrukturen som det framför allt för små och medelstora företag är viktigt att ha tillgång till”

norsk partner eller kunde erbjuda hjälp med initial finansiering.

Viljan finns men det saknas mandat

Norge har ingen egen läkemedelsindustri, men har beslutat om en strategisk satsning på ”health science”. Därför har Oslo Science City och Oslo Cancer Cluster tecknat ett samarbetsavtal med AstraZeneca.

Överenskommelsen innebär att norska start up-bolag får möjlighet att inhysas i AstraZenecas BioventureHub i Göteborg, samtidigt som svenska företag får tillgång till norska forskningsmiljöer inom cancer och precisionsmedicin vid Radiumhospitalet och Universitetet i Oslo.

”Vi vill gärna etablera ett ömsesidigt samarbete med AstraZeneca om cancerforskning så att norska företag kan bruka BioVentureHubs inkubator i Göteborg och svenska företag bruka vår inkubator i Oslo, men problemet är att Vinnova inte vill finansiera projekt i Norge och Innovasjon Norge vill inte finansiera projekt i Sverige”, säger Christine Wergeland Sørbye, som är verkställande direktör för Oslo Science City.

I fas ett i samarbetet har Innovasjon Norge gått med på att norska företag får ta med sig sina beviljningar till Sverige, men det rör sig om små belopp och det har krävts mycket arbete att få det till stånd. Det man skulle önska vore ett generellt avtal som möjliggör en uppskalering av utbytet.

Idar Kreutzer, som är specialrådgivare i NHO, har på uppdrag av Nordiska ministerrådet utrett integrationen mellan ländernas innovationsekosystem i Norden. Han uppger att vid samtal med innovationsdirektörerna framkom att alla har ambitioner om nordiskt samarbete, men ingen anser sig ha mandat att använda skattebetalarnas pengar över landgränsen.

För att ge ett sådant mandat krävs att det skrivs in i regleringsbrevet till Vinnova och Innovasjon Norge att deras medel också kan användas till att gagna nordisk samverkan.

Finansieringen stoppar vid gränsen

Huvudproblemet tycks vara att nationella stödprogram inte är öppna för utländska aktörer. Både Innovasjon Norge och Norges Forskningsråd ställer krav på att stödmottagarna ska vara från Norge, och motsvarande

de gäller i Sverige för Vinnova, Formas och Tillväxtverket.

Problemet finns även hos Selskapet for industrivekst (Siva), som faciliterar en nationell infrastruktur för innovation och näringslivsutveckling i Norge, och statsägda RISE som har motsvarande roll i Sverige eftersom deras testbäddar som regel är finansierade av nationella stödprogram →

¹ <https://bit.ly/4rn9GWh>

² NUTS2 är den regionala nivån i den standard som EU använder när de delar upp länder administrativt för statistiska ändamål.

“För det första behöver frågan lyftas på nordisk nivå”

och därmed bara är tillgängliga exklusivt för inhemska företag.

Rent juridiskt kan Vinnova finansiera utländska företag, men bara om de har ett driftställe i Sverige. Ett alternativ är att ett utländskt företag agerar som underleverantör, då är det normala upphandlingsregler som gäller. Det förekommer också undantag i enskilda fall, så har t.ex. en internationell NGO fått pengar från Vinnova för att arrangera en Global Hackathon.

För Innovasjon Norge är det avgörande att värdeskapandet ska vara tillräckligt stort i Norge, i så fall kan delar av utveckling och produktion ske i utlandet, men finansieringen måste gå genom norska verksamheter.

Pragmatiska men krångliga lösningar

Det finns alltså möjligheter att kringgå reglerna. En lösning är att företagen använder norska eller svenska bulvaner när de vill utnyttja en specifik testbädd i grannlandet. Alternativt kan de bilda ett dotterbolag i grannlandet – ibland räcker det att skaffa ett organisationsnummer.

Men vi förordar inte sådana lösningar såvida de inte innebär att det finns en synergi mellan företagen eller att man startar ett dotterbolag därför att man driver någon form av ekonomisk aktivitet i grannlandet.

Det är också fint att man finner pragmatiska lösningar när viljan finns, men det hjälper föga om den goda viljan inte finns hos just de personer man möter och vars positiva medverkan man är beroende av. Det innebär dessutom att man måste avsät-

ta avsevärt med tid och resurser för att hitta praktiska lösningar.

Sett ur ett internationellt konkurrensperspektiv, är ett optimalt bruk av skattefinansierad forsknings- och innovationsinfrastruktur en viktig förutsättning. De innovativa företagen ska kunna erbjudas att använda sig av den testbädd i Norden som är bäst lämpad till deras behov samtidigt som det från testbäddarnas sida är angeläget att deras resurser och kapacitet utnyttjas till fullo.

En brokig skara

Ett annat problem är svårigheten att hitta rätt testbädd eftersom det saknas en överblick över tillgången till testbäddar i Norden.

Bara i Sverige finns ett par hundra anläggningar, varav flest i Västra Götalandsregionen. De utgör en brokig skara med en omsättning från allt mellan några tiotusen upp till flera hundra miljoner kronor. Många är helt utan internationella kontakter medan andra hämtar en stor del av sin omsättning från utlandet samtidigt som de deltar framgångsrikt i internationella forskningsprojekt och är representerade i internationella standardiseringsorgan.

Beläggningsgraden varierar från några enstaka procent till full beläggning med flera års väntetid. Finansieringen kommer från

“Rent juridiskt kan Vinnova finansiera utländska företag, men bara om de har ett driftställe i Sverige”

HUVUDPROBLEMET TYCKS VARA ATT NATIONELLA STÖDPROGRAM INTE ÄR ÖPPNA FÖR UTLÄNDSKA AKTÖRER.
FOTO FRÅN GRENSEN .

IDAR KREUTZER, NHO, HAR PÅ UPPDRAG AV NORDISKA MINISTERRÅDET UTRETT INTEGRATIONEN MELLAN LÄNDERNAS INNOVATIONSEKOSYSTEM I NORDEN.

forskningsanslag, statliga uppdrag, offentliga och privata kunder (genom uppdrag eller medlemskap) eller en kombination av dessa.

Nordisk nytta

Ett utökat nordiskt samarbete om nyttjandet av forskningsinfrastrukturen har många fördelar; det blir fler som kan dela på driftskostnaderna, det ökar tillgängligheten till forskningsinfrastrukturen, vi får en starkare nordisk röst i internationella sammanhang och vi får mer "value for the money" av de nationella investeringarna.

Idar Kreutzer konstaterar emellertid i sin utredning att det förekommer mycket begränsad integration mellan de nordiska länderna när det gäller att främja innovationer och skaffa riskkapital till företag (start-ups och scale-ups) som kan skapa nya jobb. Och det finns mycket få strukturer eller mekanismer som stödjer ett integrerat nordiskt innovationsekosystem.

Eftersom offentliga medel spelar en avgörande roll för innovationsklimatet i Norden är nationella begränsningar ett allvarligt hinder mot att utveckla Nordens fulla innovationspotential, speciellt som medlen Nordic Innovation, som är en institution under Nordiska ministerrådet, förfogar över är försvinnande små i förhållande till vad som investeras i nationella stödprogram.

Därför behöver ramverket för etablering och användning av testbäddar samordnas

MARIO DRAGHI STRATEGI FÖR ETT MER KONKURRENSKRAFTIGT EUROPA STARTAR MED ATT VI MÅSTE MINSKA INNOVATIONSGAPET TILL USA OCH KINA.

INNOVASJON NORGE OCH NORGES FORSKNINGSRÅD STÄLLER KRAV PÅ ATT STÖDMOTTAGARNA SKA VARA FRÅN NORGE. HÅKON HAUGLI FRÅN INNOVASJON NORGE.

«PROBLEMET ÄR ATT VINNOVA INTE VILL FINANSIERA PROJEKT I NORGE OCH INNOVASJON NORGE VILL INTE FINANSIERA PROJEKT I SVERIGE». CHRISTINE WERGELAND SÖRBYE FRÅN OSLO SCIENCE CITY

“för att skapa en bättre överblick, och därmed göra det enklare att hitta rätt testanläggning bör varje land ha sin egen aktuella och uppdaterade lista med anläggningar”

på nordisk nivå och tydligare mandat för statliga institutioner om en gemensam nordisk approach i riktlinjerna för nationella innovationsprogram.

Tre konkreta förslag

Om Norden vill behålla sin position som ledande i Europa på innovationsområdet är ett optimalt bruk av skattefinansierad forsknings- och innovationsinfrastruktur en viktig förutsättning. Forskare och företag ska kunna erbjudas att använda sig av den testbädd som är bäst lämpad till ändamålet oavsett var i Norden som anläggningen är belägen. Samtidigt är testbäddarna angelägen om att deras resurser utnyttjas till fullo. Även om alla inte kan erbjuda lika flotta villkor som ESS³ kommer att erbjuda när de slår upp portarna 2027. Dit är nämligen alla forskare välkomna som har en genial idé utan att det kostar något.

För det första behöver frågan lyftas på nordisk nivå. Ansvariga ministrar möts årligen till ett ministermöte i regi av Nordiska ministerrådet. Det vore upplagt att vid ett sådant tillfälle anta en ministerdeklaration om ett mer integrerat nordiskt innovation-

sekosystem och ett avtal om likabehandling av nordiska verksamheter vid nyttjande av statligt finansierade testbäddar.

En förebild kan hämtas från utbildningssektorn, nämligen avtalet om nordisk utbildningsgemenskap för teoretiska och yrkesinriktade utbildningar på gymnasienivå som trädde i kraft 2008. Enligt den så kallade gratisprincipen avstår länderna och deras skolmyndigheter från att kräva betalning av varandra för den undervisning som ges till utbildningssökande från andra nordiska länder. Ett liknande avtal skulle med fördel kunna ingås vad gäller nyttjande av testbäddar som finansierats med offentliga medel.

För det andra, som nämnts tidigare, är de flesta statliga finansierare av forskning och innovation positiva till nordiskt samarbete men anser sig sakna mandat för att stötta verksamheter från andra länder. Detta dilemma skulle enkelt kunna lösas genom att ansvariga ministrar i regleringsbrevet till de aktuella myndigheterna skrev in en passus om att deras medel också får användas till att främja nordiskt samarbete.

För det tredje, för att skapa en bättre överblick, och därmed göra det enklare att hitta rätt testanläggning bör varje land ha sin egen aktuella och uppdaterade lista med anläggningar inklusive aktuell kontaktinformation och länk till hemsida. Dess-

utom bör Nordic Innovation få i uppdrag att upprätta en hemsida med länkar till de nationella översikterna över tillgängliga testbäddar.

Referenser

- Draghi, Mario (2024) *The future of European competitiveness. Part A – A competitiveness strategy for Europe*. <https://bit.ly/4agGTMQ>
- Edström, Adam & Winzenburg, Susanna (2022) INIT – Inventering av nationell och internationell testbäddskapacitet. Version 1.0 2022-10-24.
- Edström, Adam & Winzenburg, Susanna n.d. *Handbok för internationalisering av testbäddar*. En bilaga till projektet INIT utfört av RISE på uppdrag av Vinnova 2021-2022.
- Egseth, Espen 2023-04-30 Funding systems inhibit innovation through testbeds. Berlin: Ass. of European Border Regions.
- European Commission: Directorate-General for Research and Innovation (2025) *Regional Innovation Scoreboard 2025*. Brussels: Publications Office of the European Union. <https://bit.ly/3Kne46Z>
- Kreutzer, Idar (2018) *An integrated and effective Nordic ecosystem for innovation and green growth. A closer look at risk kapital in the Nordic countries*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Linde, Olof & Persson, Jan (2015) Kartläggning och behovsinventering av test- och demonstrationsinfrastruktur. Vinnova Analys VA 2015:08.
- Stafström, Sven (2023) Nordic research infrastructure collaboration. Recommendations for common Nordic activities. Oslo: NordForsk.

³ ESS (European Spallation Source) är ett europeiskt forskningsinfrastrukturkonsortium, bestående av 13 medlemsländer (SE, DK, FR, IT, ES, CZ, PL, UK, EE, HU, NO, CH, DE).

Hellre vilja än veta. Tillståndet för svensk forskning enligt Forskningsbarometern 2025

Sedan 2016 presenterar det svenska Vetenskapsrådet en forskningsbarometer ungefär vartannat år. Den består av faktsäckade rapporter som behandlar forskningens finansiering och genomslag, för landet som helhet men också per lärosäte och per vetenskapsområde. Den svenska utvecklingen ställs mot en internationell fond, med länder som anses vara jämförbara med Sverige – främst OECD-länder men också Kina.

MATS BENNER,
professor i forskningspolitik,
Lunds universitet

SVERKER SÖRLIN,
professor, KTH

Barometern kom till som ett svar på en envis diskussion kring frågan om Sverige "halkar efter" i internationell jämförelse vad gäller forskningens kvalitet och kvantitet. Den var i sin tid ett svar också på en annan diskussion, nämligen den om evidens och om den påstådda avsaknaden av en kunskapsbaserad forskningspolitik i Sverige. Detta budskap hade bland annat framförts i en rapport som NIFU gav ut 2014.¹

Nu skulle det bli bättring. Barometern

Bryter man ned denna övergripande, positiva bild i ett antal delar inställer sig dock ett antal frågor som Barometern nog varken kan eller vill svara på. Dessa frågor pekar snarare på en rad utmaningar för svensk forskning som ropar på svar och lösningar.

Frågor

En gäller de svenska lärosätena och deras internationella ställning. En annan gäller relationen mellan ekonomisk insats och kvalitativt utfall, särskilt inom STEM-området. En tredje gäller rekryteringen av forskare till svenska universitet och vilka krafter som styr den. En fjärde gäller hela frågan om Vetenskapsrådets uppdrag och hur barometern är konstruerad. Kanske är glaset bara halvfyllt, om ens det?

Svenska lärosäten ligger på en respektabel nivå i internationell jämförelse vad gäller citeringsgenomslag, men inte mer än så. De

“Ämnesprofilen är påtagligt ojämn”

ska, som Vetenskapsrådets generaldirektör Katarina Bjelke skriver i förordet till 2025 års version, bidra "till att stärka vår nationella förmåga att fatta välgrundade beslut om vad som ytterligare behöver göras för att stärka Sverige som forskningsnation".

Är glaset halvfyllt eller halvtomt?

Vad visar då årets barometer? Ja, frågan man ställer sig efter att ha läst rapporten är om glaset är halvfyllt eller halvtomt. Siffrorna pekar åt skilda håll. Vetenskapsrådet självt är påtagligt peppy i sin tolkning. I sin kommunikation lyfter man fram de många förtjänsterna i svensk forskning. Inte minst kvantitativt: mängden forskning, högskolesektorns andel av BNP, FoU-utgifter som andel av BNP, andel forskare av befolkningen.

Sverige hör till topp fem inom OECD som forskningsnation om man främst ser till kvantitet. Ska man tro Vetenskapsrådet är glaset nästan alldeles fullt.³

breda och stora universiteten, framför allt Uppsala, Lund och Umeå, ligger påfallande lågt, omkring världsgenomsnittet.

Det kan förefalla lite problematiskt, inte minst eftersom en så stor del av resurstillväxten och expansionen av vetenskaplig publicering skett just bland breddlärosätena.

Ämnesprofilen är påtagligt ojämn – flera områden i svensk forskning som åtnjuter stora satsningar de senaste decennierna (kemi, fysik, materialvetenskap, informationsteknologi) har svårt att hänga med i den internationella utvecklingen. Däremot står Sverige starkt inom områden som det sällan pratas särskilt mycket om, som samhällsvetenskap, biologi och humaniora (mer om det senare).

“En annan tydlig tendens är att svenska universitet vuxit framför allt genom tidsbegränsade anställningar”

Foto: Hymna

FRÅGAN MAN STÄLLER SIG EFTER ATT HA LÄST RAPPORTEN ÄR OM GLASET ÄR HALVFULLT ELLER HALVTOMT.

Tidsbegränsade anställningar

En annan tydlig tendens är att svenska universitet vuxit framför allt genom tidsbegränsade anställningar, där lärosätena har en förkärlek för de två till treåriga post-doctjänsterna. Lägg därtill att 60 procent eller mer av dem med en fast anställning vid de äldre bredduniversiteten har sin doktorsexamen från samma universitet där de nu forskar.

Lätt karikerade är svenska universitet prydligt uppdelade i två fack: lokalt rekryterade lektorer och professorer i det ena och en rörlig, ofta internationell, grupp med projektanställningar i det andra. Och dessa två verkar inte kunna mötas.

VETENSKAPSAKADEMIENS FORSKNINGSBAROMETER HAR POLITISK KRAFT EFTERSOM DEN GER EN BILD AV KUNSKAPSNATIONEN SVERIGE.

Det här och de lite svaga citeringstalen ställer en rad frågor om hur universiteten egentligen fungerar och hur nya stora satsningar tas emot av lärosätena. Anställer man först och främst sina egna före detta doktorander? Ämnesprofilen är också bekymmersam: om det nu är STEM som gäller för hela slanten borde utfallet rimligen vara bättre.

Vetenskapsrådets uppdrag som expertmyndighet

Den fjärde frågan gäller hela Barometern och Vetenskapsrådets uppdrag som expertmyndighet. Hittills har Barometern inte använts särskilt aktivt i forskningspolitiken. I den senaste propositionen citeras den sex gånger, en enda gång används den aktivt för att stödja ett policyresonemang.

I 2020 års proposition citerades den fyra gånger, inte en enda gång användes den för policy i löpande text. Som politiskt underlag är Barometern ingen succé. Detta trots att den innehåller evidens att fundera vidare kring. Och trots den trosvisa förhoppningen hos generaldirektören att barometern ska underbygga strategi och policy.

För nog finns det att göra för den som närläser Barometern. Varför befinner sig till exempel Uppsala och Lunds universitet på plats 15 respektive 17 i landet när det gäller citeringsgenomslag (sidan 95), akterseglade av sådana nykomlingar i högskolelandskapet som Högskolan i Borås och Mälardalens universitet?

Har det något att göra med det som står på sidan före, nämligen att Uppsala och Lund publicerar upp emot 2000 artiklar om året? Är det för mycket kvantitet och för lite kvalitet? Eller ligger problemet i det som nämns på sidan 67, att runt 60 procent av de anställda på lärosäten som Uppsala och Lund också har disputerat där? Det finns med andra ord mycket att ta itu med för den som vill rota i siffrorna och diagrammen i Barometern.

Barometern är förvisso bara en barometer, men den tar inte direkt ut svängarna och erbjuder inte heller några djupgående analyser. Att den dessutom helt sonika plockar bort humaniora ur jämförelsen mellan olika områden när det gäller citeringsgenomslag, med hänvisning till att data är för osäkra (och trots att humaniora tidigare är varit med i Barometerns jämförelser), ja, då faller liksom hela idén med att ha en barometer för forskningen. Antingen är allt med eller inget.

VR har haft sitt uppdrag som policy-

Humaniora och samhällsvetenskap

De stora dragen och satsningarna hämtar sin evidens från andra håll. Det faktum att svensk forskning utmärker sig inom humaniora och samhällsvetenskap syns sannerligen inte i forskningspolitiken.

Den senaste forskningspropositionen från december 2024 var fullständigt renons på satsningar utanför STEM. Inte heller märks det att STEM-området befinner sig i en negativ spiral, trots växande finansiering. Mer pengar verkar inte rå på den nedåtgående trenden. Barometern försöker hjälpsamt förklara detta med Kinas expansion, men det är klen tröst.

Som översiktlig bild av svensk forskning är Forskningsbarometern en bra start. Men den är otillräcklig – den erbjuder evidens utan analys. Dessutom är det tveksamt om man kan kalla det evidens när man inte förstår hitta evidens som fungerar för alla vetenskapsområden, humaniora lika väl som teknik och medicin.

Vad som behövs är ett rejält omtag där mål och medel analyseras på djupet och där

“Det faktum att svensk forskning utmärker sig inom humaniora och samhällsvetenskap syns sannerligen inte i forskningspolitiken”

stödjande analysmyndighet till regeringen på forskningsområdet sedan sin tillkomst år 2000. Det är ett kvartssekel sedan. Hur länge ska vi vänta på verkliga analyser och genomförda undersökningar med utvecklade tankar om prioriteringar och förslag?

den just nu ganska spenderingsvilliga svenska forskningspolitiken får en motpart i data och analys. En kunskapsbaserad forskningspolitik på riktigt, alltså. Det är hög tid – mer än tio år har gått sedan NIFU konstaterade att svensk forskningspolitik främst handlar om att vilja snarare än att veta. **E**

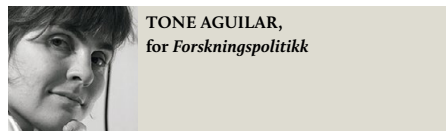
¹ <https://bit.ly/3KFNTbJ>

² <https://bit.ly/3XB1BzD>

³ <https://bit.ly/48xcfMV>

Et blick på spansk kvinneforskning

Spania har hatt et større fokus på kvinner og forskning de siste to tiårene, et fokus som bærer frukter selv om det fortsatt er litt igjen til full likestilling.

TONE AGUILAR,
for Forskningspolitikk

– Jeg har vært forsker i 35 år, og det er langt flere kvinnelige forskere her i Spania nå enn for noen år siden, sier Teresa Blasco.

Hun er forsker ved Instituttet for kjemisk teknologi, Instituto de Tecnología Química, som drives av Universitat Politècnica de València og det spanske forskningsrådet, CSIC.

Da hun begynte å jobbe her i 1990 var omtrent 20 prosent av forskerne kvinner, forteller hun. I dag er andelen kvinnelige forskere nesten 40 prosent.

Dette er i tråd med situasjonen generelt i landet

Rapporten Científicas en Cifras 2025, utviklet av det spanske forsknings- og viten-

skapsdepartementet og stiftelsen for vitenskap og teknologi, FECYT, indikerer at rett under 40 prosent av landets forskere er kvinner.

– Det er en forandring som har skjedd litt etter litt, men det er spesielt de senere årene at likestillingspolitikken har vært i fokus, presiserer Blasco som i tillegg til å være en merittert forsker innen kjernemagnetisk resonans, også er engasjert i likestillings-

“Ideen var å bidra til å verdsette og å anerkjenne rollen kvinner har innen forskning”

kommisjonen som instituttet opprettet i 2018.

– Ideen var å bidra til å verdsette og å anerkjenne rollen kvinner har innen forskning, sier hun.

Kommisjonens arbeid for å posisjonere kvinner i forskningen, bidro blant annet

til at instituttet tidligere i år ble tildelt det spanske forskningsrådets likestillingspris.

Rollemodeller

– Vi har organisert en rekke konferanser og seminarer hvor vi legger vekt på at kvinnelige forskere med prestisje skal delta, fortsetter Blasco. – Tanken er at disse skal fungere som rollemodeller og inspirasjon for yngre kvinner. I tillegg har vi invitert sosiologer

som spesifikt studerer kjønn og likestilling for at de skal legge frem forskningen sin.

I starten ble konferansene som regel organisert i forbindelse med den internasjonale kvinnedagen, men etter hvert har de utvidet aktivitetene.

– Et annet initiativ vi har gjort er å →

TERESA BLASCO TALER UNDER ET AV FLERE SEMINAR SOM HOLDES VED DET KJEMISKE INSTITUTTET I VALÉNCIA OM KVINNER OG DERES ROLLE INNEN FORSKNING.

I DAG ER ANDELEN KVINNELIGE FORSKERE I SPANIA
NESTEN 40 PROSENT.

besøke ungdomsskoler hvor kvinnelige forskere og doktorgradsstudenter gjennomfører verksteder og forteller om forskertilværelsen, fortsetter hun. – Slik har vi nådd ut til over 10 000 ungdomsskoleelever.

I forbindelse med andre seminarer og aktiviteter som instituttet arrangerer for at folk generelt skal få mer kjennskap til forskningsprosjektene, har de som mål at halvparten av foreleserne skal være kvinner, forteller hun videre.

– Men det er ikke alltid lett, så vi streber etter at i hvert fall minst 40 prosent av de som holder foredrag er kvinner, medgir hun og legger til:

– Vi forsøker dessuten å velge tidspunkt for sammenkomstene og aktiviteter som er forenlig med familielivet. For eksempel legger vi møter og seminarer til etter klokka halv ti på formiddagen, slik at kvinnene får tid til å levere barn i barnehagen og skole, og vi forsøker å avslutte i rimelig tid.

Fikk EUs likestillingspris

Initiativene som Blasco og kollegaene står bak ved Instituttet for kjemisk teknologi i València, er i tråd med tendensen generelt

“Blant instansene som har jobbet og jobber konsekvent for et mer inkluderende forskningsmiljø, er forskningsrådet, CSIC”

i Spania, og de er motivert av den offentlige politikken.

Blant instansene som har jobbet og jobber konsekvent for et mer inkluderende forskningsmiljø, er forskningsrådet, CSIC, som er Spanias fremste offentlige forskningsorgan.

– Forskningsrådet har som et av sine grunnleggende mål å oppnå likestilling mellom forskerne, og i løpet av de siste to tiårene har vi i Spania oppnådd betydelige framsteg, sier Concha Roldán, forskningsprofessor ved CSICs institutt for filosofi og

“Blasco peker også på at kvinner i mindre grad fortsetter å stige i forskerhierarkiet enn hva menn gjør”

medlem av forskningsrådets Kommissjon for kvinner og forskning.

Hun forteller at kommisjonen ble opprettet allerede i 2002, og at de utvikler og følger opp generelle planer for likestilling blant de ulike forskningsinstitusjonene som er tilknyttet CSIC, som består av 121 sentre med til sammen over 4000 forskere og 1800 forskningsgrupper.

Blant andre tiltak nevner hun at det jobbes for å gjøre kvinnelige forskere mer synlige, at det holdes kurs i likestilling for forskere og andre ansatte, de gir anbefalinger og overvåker språket i forhold til at det skal benyttes et kjønnsnøytralt språk og de har ulike interne forskningsprosjekter som analyserer årsakene til noen av de strukturelle forskjellene mellom menn og kvinner i forskning.

– For til tross for de store framstegene vi har sett, så er det fortsatt barrierer som hindrer kvinner i å klatre i forskerkarrieren sin, vanskeligheter med å kombinere forskning og familieliv, mangel på kvinnelige rollemodeller i lederstillinger og mindre finansiering av prosjekter hvor kvinner er hovedforskere, trekker Roldán fram. – Så vi kan ikke slippe av, men vi er som sagt på god vei.

Hvilket også bekreftes av at CSIC ble tildelt EUs likestillingspris, Award for Gender Equality Champion for 2024.

Glass ceiling

Når det gjelder de tre forskernivåene som de ulike forskertitlene rangeres i, så forteller Roldán at kvinneandelen på nivå I i CSIC er på 44 prosent.

– Men når vi kommer til det høyeste nivå, nivå III, det vil si forskningsprofessor, så er andelen kvinner kun 27 prosent. Hvilket betyr at vi er færre kvinner høyere i hierarkiet, det vil si at vi ser *Glass ceiling*-fenomenet.

Hun forteller at det riktignok er en del variasjoner innen de ulike forskningsområdene.

Størst deltakelse har kvinner innen områder som matvitenskap og kjemiske vitenskaper, hvor henholdsvis 58 og 46 prosent er kvinner.

– Hvor stort *glass ceiling*-fenomenet er, varierer også, sier Roldán. – For eksempel er det færre kvinner høyt oppe i hierarkiet i forhold til det totale antallet forskere på området for de kjemiske vitenskapene og for forskning på naturlige ressurser.

Ønsker flere kvinner i lederroller

Blasco peker også på at kvinner i mindre grad fortsetter å stige i forskerhierarkiet enn hva menn gjør.

– Vi ser at nesten halvparten av doktorgradsstudentene er kvinner, men problemet er at mange etter dette ikke forsetter forskerkarrieren sin, sier hun.

Hun mener at dette har å gjøre med kvinneverollen generelt, og at kvinner fremdeles bærer den største byrden når det gjelder familien.

– Derfor er det vanskelig for mange kvinner å kombinere forskning og familieliv, sier hun og legger til: – Når kvinner får barn spe-

FORSKNINGSRÅDET CSIC ER SPANIAS FREMSTE OFFENTLIGE FORSKNINGSORGAN.

Foto: Instituto de Tecnología Química UPV-CSIC

“Og spesielt ønsker jeg meg at det er flere kvinner som er prosjektledere og hovedforskere”

sielt, så påvirker det forskningsaktiviteten deres over en lengre periode. Likestillingspolitikk er følgelig svært viktig, samtidig som jeg tror det er viktig å synliggjøre suksessrike kvinnelige forskere for å vise at det er mulig, utfordringene som finnes til tross.

Selv om hun er fornøyd med fremskrittene som er gjort i Spania i forhold til kvinnes posisjon innen forskning, håper Blasco en fullstendig likestilling vil være en realitet om noen år.

– I dag velger de fleste kvinner forskningsområder som medisin og livsvitenskap mens de i mindre grad fokuserer på STEM-fag, sier hun.

Hun ønsker seg derfor flere kvinner også innen STEM. – Og spesielt ønsker jeg meg at det er flere kvinner som er prosjektledere

og hovedforskere, fordi dette er det svakeste punktet, mener hun.

En *Alien* det er vanskelig å utrydde

Når det gjelder hva kvinner velger å forske på, så peker Roldán på at også stipendiater tilknyttet CSIC hyppigst velger tema som matvitenskap, biologi og biomedisin.

– Med forbehold, kan dette tolkes som at kvinner velger å forske på tema som samfunnet forventer av dem og som er kompatible med omsorg og familie, sier hun. – Så mange av utfordringene vi står ovenfor, er ikke direkte avhengige av forskningsinstitusjonene, men reflekterer heller fastgrodde samfunnsstrukturer. For eksempel er patriarkatet dypere forankret enn hva vi tror, og det kommer alltid tilbake som en «alien»

som det er vanskelig å utrydde.

Hun mener derfor at relasjonene og forpliktelsene til likestilling mellom statlige politiske organer og forskningsinstitusjoner må styrkes ytterligere.

– Og så skulle jeg ønske at kvinner og menn om ti år er helt likestilte, og at det ikke henger en skygge over kvinner som har oppnådd stillinger av høyere rang i form av mistanker om at de har oppnådd dette på grunn av kvoter og ikke på grunn av ekspertisen sin, sier hun.

I tillegg liker hun å forestille seg et panorama hvor kvinner ikke trenger å velge mellom en forskerkarriere og det å stifte familie.

– Dessverre er det fortsatt en del menn som ikke vil dele arbeidet i hjemmet, sukker hun og legger til avslutningsvis:

– Situasjonen til forskerkvinner kan derfor bare utvikle seg hvis de sosiopolitiske forholdene som kvinnene er avhengige av, også utvikles. Og å kjempe for at dette oppnås, er en oppgave for hver og en av oss.

Få Forskningspolitikk gratis tilsendt i posten!

Følg forsknings- og innovasjonspolitikken i det nordiske fagbladet Forskningspolitikk!

Få den trykte utgaven tilsendt gratis i posten!

Gå til www.fpol.no/abonner og legg inn navn og adresse i det første skjemaet på siden. På den samme siden finner du også et felt for vårt elektroniske nyhetsbrev.

Følg Forskningspolitikk på [fpol.no](http://www.fpol.no)

På www.fpol.no legger vi ut alle våre artikler, samt PDF-er av samtlige utgaver av bladet.

Følg Forskningspolitikk i sosiale medier

Du kan følge oss i sosiale medier, der vi legger ut relevante nyheter og artikler fra både Forskningspolitikk og andre medier.

Twitter: [@fpolitikk](https://twitter.com/fpolitikk)

Facebook: [@forskningpolitikk](https://www.facebook.com/forskningpolitikk)

LinkedIn: [@forskningpolitikk](https://www.linkedin.com/company/forskningpolitikk)

Mastodon:

[@Forskningpolitikk@mastodon.social](https://mstdn.social/@Forskningpolitikk)

Bluesky:

[@forskningpolitikk.bsky.social](https://bsky.social/fpolitikk)

Følg Forskningspolitikks podcast!

Forskningpolitikk har også sin egen podcast, der vi med ujevne mellomrom snakker med eksperter og inter-essenter om forskning, høyere utdanning og innovasjon.

Gå til fpol.no/podcast

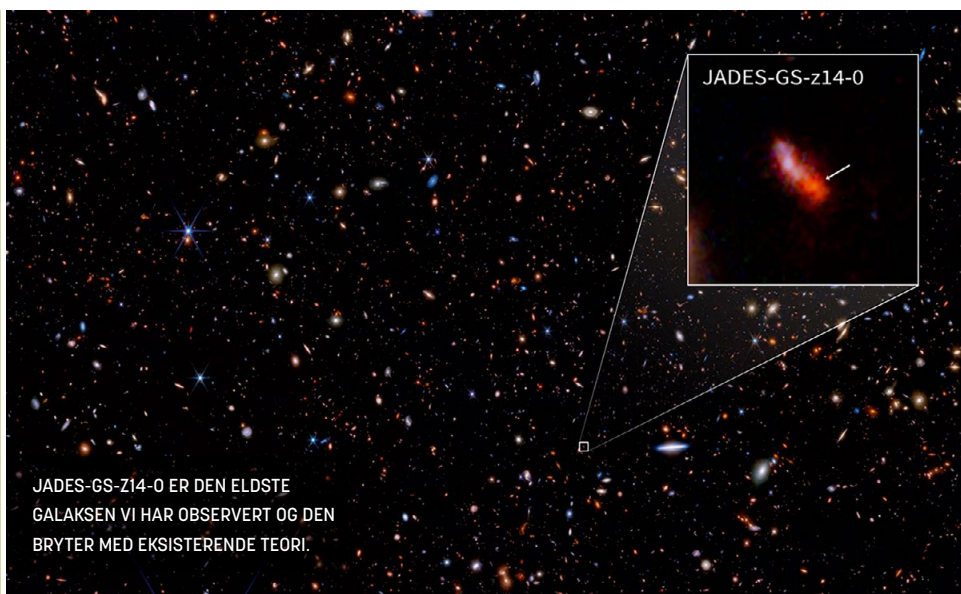

FIG. NASA ESA CSA STSCI

Senior-galaksenes utfordring

PER M. KOCH,
Forskningpolitikk

Det var vitenskapsmannen Thomas Kuhn som populariserte paradigme-begrepet i boken *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Han dokumenterte at når en disiplin står overfor en krise – i den forstand at det man observerer om igjen og om igjen kolliderer med grunnleggende teori og virkelighetsforståelse – kan man få et fullstendig skifte i hvordan forskerne forstår verden. De veiteblarte vil riktignok gjerne prøve å berge dominerende modeller med støttehypoteser, men de yngre og de mer kreative kan til slutt komme opp med noe helt nytt.

Nå er det mange som sier at astronomien og astrofysikken står overfor et paradigmeskifte. Webb-teleskopet har nylig tatt en rekke bilder av galakser som teorien sier ikke kan eksistere. Gitt den tiden det tar lyset å nå jorden, fungerer teleskopene som tidsmaskiner, og disse galaksene ser ut til å være fra 300 til 700 millioner år etter Big Bang. Det tidlige universet skulle ikke være i stand til å organisere slike store, varme og komplekse strukturer.

Dette kommer på toppen av problemer med å fastslå hvor mye «mørk» materie og energi det er i universet, uklarheter i universets ekspansjonsgrad og mangelen på overordnede teorier klart forankret i observasjoner. Noen mener kosmologien er i ferd med å nærme seg metafysikk, og at vi til og med står overfor vitenskapens sammenbrudd.

Vi kan stå overfor et paradigmeskifte på linje med relativitetsteorien og kvantefysikken, ja. Men det er bare om man tror at all vitenskap leverer objektive fakta at dette er et problem. All læring er en prosess.

<https://bit.ly/4rjNqpR>